

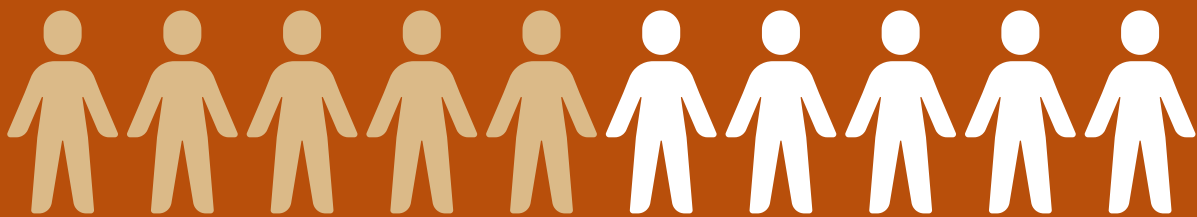
วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE PANYAPAT

ISSN 2773-9805 (Online)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564

Vol.3 No.1 January - June 2021

JSSP

Journal of Social Science Panyapat

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
ม.ค. – มิ.ย. 2564

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

ISSN: 2773-9805 (Online)

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, อีเมล: prasirorot@gmail.com

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2564

ISSN : 2773-9805 (Online)

เจ้าของ:วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร แสงใส

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตรเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร. กนกอร สมปราชญ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธิรักษ์ ปราบนอก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อริยา คูหา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรพรรณ ศรีโสมพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มานะ ลักษณะมีอรุณทัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยุทธ์ ชูสอน

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภินิษฐา นาเลาห์

มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนันต์ศักดิ์ พลแก้วเกษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ฝ่ายสนับสนุนวารสาร:

นางสาวศิริรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์ มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/about> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

เกี่ยวกับวารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้อาจารย์ นักวิจัย นิสิต/นักศึกษา และผู้สนใจ ได้เสนอและเผยแพร่บทความบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือที่ได้มาตรฐานสู่สาธารณชน รวมทั้งยกระดับผลงานทางวิชาการให้ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ ด้วยหวังให้เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้ที่สามารถค้นคว้า ถ้อยทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ เป้ารับบทความที่มุ่งเน้นทางด้านพระพุทธศาสนา การศึกษา เศรษฐศาสตร์ และสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ โดยมีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ทั้งนี้บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องเป็นบทความภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอผลการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับสาขาพระพุทธศาสนา การศึกษา เศรษฐศาสตร์ และสหวิทยาการทางด้านสังคมศาสตร์
- บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา เป็นวารสารทางด้านสังคมศาสตร์ วารสารเปิดรับบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทรรศน์ และบทความทวิภาคี ซึ่งแต่ละบทความที่ส่งเข้ามายังวารสาร จะได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (peer review) ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับบทความนั้นๆ อย่างน้อย 3 ท่าน วารสารฉบับนี้เป็นวารสารปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ซึ่งตีพิมพ์บทความทั้งสิ้นจำนวน 4 บทความครอบคลุมเนื้อหาทางด้านสังคมศาสตร์ ทางวารสารขอขอบคุณทุกท่านที่สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์กับทางวารสาร และหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านอีกครั้งในการตีพิมพ์บทความในฉบับต่อไป ขอขอบคุณทุกท่านที่ส่งบทความมาตีพิมพ์กับทางวารสารของเรา เราเชื่อมั่นที่จะเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการให้กับทุกท่านและพร้อมจะพัฒนางานวิชาการพร้อมกับทุกๆ ท่านต่อไป ไว้เจอกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ประยูร แสงใส
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

บทความวิจัย

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น พระศักดิ์สาคร มหาวิริโย	1
การศึกษาพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา พระประเสริฐศักดิ์ รตนญาโณ (ตันติชูพา)	17
ศึกษาพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น รตลirii นาทอง	27
การเกษตรเชิงพุทธกับแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ พระครูวินัยธรรรธนา ญาณวโร, พระพันธุวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน พระมหาโกวิท พาดิ, พิพิธธวดี สมคะเณย์	37

คำแนะนำผู้พิมพ์บทความ	49
-----------------------	----

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

TEMPLE MANAGEMENT USING THE PRINCIPLES OF GOOD GOVERNANCE OF AN ECCLESIASTICAL ADMINISTRATIVE OFFICER MONKS ABBOT LEVEL KHON KAEN PROVINCE

พระศักดิ์สาคร มหาวิริโย¹

Phra Saksakorn Mahawiriyo¹

¹มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

¹University of the Thai Chamber of Commerce

Corresponding author e-mail: sacksakhone@hotmail.com

Received: 1 March 2021; Revised: 15 May 2021; Accepted: 20 May 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น และ 2) วิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ด้วยพรรณนาวิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 400 กลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ หลักคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 หลักความโปร่งใส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 หลักการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 หลักความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 หลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 และหลักความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ ความคุ้มค่า ความโปร่งใส หลักคุณธรรม ซึ่งมีหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้ และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว การปกครองที่บกพร่อง ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษาแก้ปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแพร่ เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ การสาธารณสุขการต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การศึกษาสงเคราะห์ จัดกองทุนช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ต้องทำหน้าที่ช่วยประชาชน โดยเกลี่ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน

คำสำคัญ:

การบริหาร-
จัดการวัด,
หลักธรรมาภิ-
บาล,
พระสังฆาธิการ

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to study the state of temple management using the principles of good governance of the monks. Abbot level Khon Kaen Province and 2) an analysis of temple management using the principles of good governance of monks Abbot level Khon Kaen Province This research is quantitative and qualitative research. The data were analyzed with mean, standard deviation and descriptive analysis.

The result of the study found that: The condition of the measurement management by using the principles of good governance Abbot level Khon Kaen Province showed that the opinion level of monks towards temple management using good governance principles Abbot level Overall, it's at a high level. The mean was 4.01. When considering each aspect, it was found that it was at a high level in all aspects. In order from highest to lowest, they were moral principles with an average value of 4.03 principles of transparency. The mean was 4.03. Participation principle It has an average value of 4.02 digits. With an average of 4.01, the rule of law, with an average of 4.01, and the principle of responsibility The mean was 3.97.

The principles of good governance used in the temple management were the rule of law, participation, responsibility, effectiveness, transparency, and Buddhist morality. The success of the temple management was seen in many temples. The integration of good governance made the management of the temple more effective. Education faced some problems i.e. personnel, budget, and effective management methods by integrating with modern science. Propagation was always made to instruct people in morality, by persuading all persons to manage and integrate modern technology. Public facilities were managed and checked by the committee to achieve the transparency. Education Welfare Fund provides assistance to the poor and the disadvantaged in education. Public welfare have to act to help people by distributing resources from the most to the scarce.

Keywords:

Monastery
Management,
Good
Governance,
Ecclesiastical
Administrative
Officer

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่น และแกนของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ดำรงแพทย์แผนโบราณ และศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นสถานที่สังเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่า วัดเป็น

ศูนย์กลางของชุมชนไปทุกชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบันวัดจึงเป็นทรัพย์สินสมบัติร่วมกันของประชาชน (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 5)

วัด เป็นสมบัติของสังคม เป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดหรือของชาติ และเป็นสถานที่สำหรับประชาชนได้มาใช้ทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ทางสังคม และทางด้านจิตใจร่วมกัน วัดหนึ่งๆ อาจเป็นของประชาชนในหมู่บ้านหนึ่ง ตำบลหนึ่งหรืออาจเป็นของประชาชนทั้งอำเภอ ทั้งจังหวัด ทั้งภูมิภาคหรือทั้งประเทศก็ได้ ในวัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้ (ปลื้ม โชติชูชูยางกูร, 2550, น. 298) และให้เจ้าอาวาสแต่งตั้งไวยาวัจกรได้แก่ คฤหัสถ์ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ (คชาภรณ์ เจริญศรี และคณะ, 2554, น. 202) ดังนั้น เมื่อวัดมีคนอาศัยอยู่จำนวนมาก จึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ

การอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ต้องมีกฎเกณฑ์หรือกฎหมายมาเป็นตัวกำหนดในการประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศก็ตาม ต้องมีกฎบัญญัติเป็นแบบให้ประชาชนได้ปฏิบัติยึดถือเป็นแนวเดียวกัน แม้กระทั่งการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารจัดการวัด ก็ต้องมีกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรเหมือนกัน โดยเฉพาะวัด หรืออาราม ที่มีเจ้าอาวาสทำหน้าที่ปกครองบริหารจัดการวัดให้เกิดความเรียบร้อยภายในวัดนั้นๆ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงปกครองหรือบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาธิปไตย คือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัย ทรงบริหารคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาและทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระภิกษุสงฆ์สาวก พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่โปรดให้ช่วย กับพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลายผู้เป็นสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง โดยเป็นการสงฆ์ ผู้เข้าประชุมจึงเป็นสมานสังวาสกัน และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์และเป็นไปตามพระธรรมวินัย การปกครองภายในหมู่หรือคณะที่เนื่องด้วยพระเถระ เช่น พระอุปัชฌายะ อาจารย์ ปกครองสัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก พระเถระปกครองอาวาสิกะ (พระภิกษุในอาวาส) นั้นๆ การปกครองในสมัยพุทธกาล จึงเป็นการปกครองโดยหลักธรรมาธิบาลโดยแท้ (กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521, น. 47)

ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญอยู่กับการเปลี่ยนแปลงในท่ามกลางแห่งโลกาภิวัตน์ สังคมไทยก็ประสบกับภาวะวิกฤติหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการติดยาเสพติดของเยาวชน และปัญหายาเสพติดต่างๆ เช่นฝิ่น แล้ง น้ำท่วม เป็นต้น วัดก็ได้รับผลกระทบจากกระแสแห่งโลกาภิวัตน์และภัยธรรมชาติด้วยเช่นกัน ระบบการบริหารจัดการวัดต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลปกครองบริหารจัดการวัด เป็นผู้พิจารณาตัดสินบทลงโทษ และวางกฎเกณฑ์ให้กับพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และถูกต้องตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในแต่ละวัดย่อมมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไป ระบบบริหารจัดการวัดก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย การศึกษาเรียนรู้แนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น (พระอธิการผจญ อาจาโร, 2553, น. 2)

ในการบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาวัด ควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปแบบของคณะกรรมการ เพื่อระดมความคิดและร่วมมือร่วมใจกันซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ 5 - 7 รูป คฤหัสถ์ประมาณ 7 - 10 คน โดยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วยดี เมื่อติดต่อหาพบเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงประกาศแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร แล้ววัดประกาศให้ทราบกันทั้งวัดและหมู่บ้าน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้เจ้าคณะปกครองเหนือตนตามลำดับทราบด้วย นอกจากนี้ควรจัดให้มีอาสาสมัครรับใช้งานพระพุทธศาสนา โดยใช้เวลาที่ว่างหรือปฏิบัติกิจ

พระพุทธรูปไปพร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันก็ได้ (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553, น. 8)

เนื่องจากวัดเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารวัดและมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ดังนั้น วัดจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการวัดให้เรียบร้อยไปทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารบุคลากรภายในวัด การส่งเสริมการศึกษา การทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการบริหารจัดการศาสนสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนสมบัติของวัดนั้น มีผู้เข้าไปใช้สอยมากมาย หรือบางครั้งชาวบ้านมีการมิดานอาจจะต้องยืมของภายในวัดไปจัดงาน นอกจากนี้แล้วที่ดินที่ตั้งวัดก็ดีหรือที่ธรณีสงฆ์ก็ดี วัดควรจัดทำโฉนดและขึ้นทะเบียนให้เรียบร้อย เพราะหากไม่ดูแลให้ดี อาจมีการบุกรุกที่วัด หรือที่ธรณีสงฆ์ ทำให้เกิดคดีความขึ้นมาแล้วมากมาย จากสาเหตุดังกล่าวสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้วางหลักเกณฑ์แนวทางปฏิบัติตามกฎหมายฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น วัดทุกวัดควรบริหารจัดการศาสนสมบัติตามแนวปฏิบัติที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด แต่บางวัดอาจจะมีศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน วัดใหญ่ๆ มีการรับจ่ายเงินมากมีศาสนสมบัติบิตมาก วัดเล็กๆ มีการรับจ่ายเงินน้อยและมีศาสนสมบัติน้อย แต่ไม่ว่าจะเป็นวัดใหญ่หรือวัดเล็กก็จะต้องมีการจัดการศาสนสมบัติไปในแนวเดียวกัน ทั้งนี้ ตามศักยภาพของวัด หากวัดจัดการศาสนสมบัติด้วยความเรียบร้อย ปัญหาที่จะเกิดตามก็น้อยลงไปด้วย หรืออาจไม่เกิดปัญหาเลยก็ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในวัดล้วนเป็นศาสนสมบัติทั้งสิ้น รวมถึงตัววัดด้วย การบริหารจัดการวัดจึงเป็นการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติของพระพุทธศาสนาที่จะต้องบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด (พระธีระยุทธ อุสุจาโร (อมเปย), 2561, น. 1)

การนำเอาหลักธรรมาภิบาล มาใช้กับการบริหารนโยบายของประเทศนั้น หากเราเพียงแต่ลอกเลียนหรือนำเอาวิธีคิดของชาติตะวันตกมาใช้โดยตรงโดยไม่คำนึงถึงสถานะความเป็นจริงในเรื่องเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และวิถีดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในประเทศอย่างสอดคล้องกันแล้ว อาจก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดีได้ ขณะเดียวกันประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น การนำเอาหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของสังคมไทย ก็จะทำให้ประเทศชาติสามารถดำรงอยู่ได้ การบริหารที่ดีและประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการด้วย ซึ่งหลักธรรมที่น่าสนใจและควรศึกษาอย่างมาก ก็คือ หลักธรรมาภิบาล (อินทรัตน์ ยอดบางเตย, 2547, น. 52)

แนวคิดเรื่องหลักธรรมาภิบาล มีบทบาทอย่างมากต่อหน่วยงานภายในประเทศ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีการนำแนวคิดไปปรับใช้กับหน่วยงานอย่างเห็นได้ชัด มีการปรับลดขนาดของหน่วยงาน ปรับปรุงการบริหารให้มีคุณภาพ มีการบริการสาธารณะต่างๆ เป็นที่พึงพอใจของประชาชน หลักธรรมาภิบาล ได้กำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งกำหนดแผนโครงการ เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการวัดซึ่งถือเป็นศาสนสมบัติของชาวพุทธทั้งหมดต้องใช้หลักการบริหารจัดการที่ดีที่สุด นั่นคือ หลักธรรมาภิบาล แต่พระสงฆ์และชุมชนรอบวัดจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างไรเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและวิเคราะห์หาคำตอบ (บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, 2544, น. 17) จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าจะจะเป็นแนวทางการบริหารจัดการวัดที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พุทธบริษัททุกฝ่าย ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สืบทอดศาสนกิจของบรรพชนและดำรงพุทธศาสนาสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยแบบผสม ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น จำนวน 1,207 รูป การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยใช้สูตรทาร์โยมาเน่ ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{(1 + N(e^2))}$$

โดย n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากร (จำนวนทั้งหมด 1207 คน)

E คือ ความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Error) โดยในการวิจัยครั้งนี้กำหนดให้เท่ากับ .05 หรือภายใต้ความเชื่อมั่นที่ 95 %

$$\text{แทนค่าลงในสูตร } n = \frac{1207}{(1 + 1207(0.05^2))}$$

$$n = 300.44$$

จากการคำนวณของขนาดกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 300.44 เพื่อให้เกิดความแม่นยำ งานวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูป

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 15 รูป โดยเลือกจากวัดที่ได้รับรางวัลเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือ

โดยผู้วิจัยได้นำเนในการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ได้แก่

- ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎี หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัย และเพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

- นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามากำหนดกรอบโครงสร้างของคำถาม โดยกำหนดขอบเขตข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และตามกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้

- สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้

2.2 ลักษณะเครื่องมือการวิจัย

1) ลักษณะแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะแบบสอบถาม (Questionnaire) ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น จำนวน 30 ข้อ

โดยคำตอบเป็นแบบประเมินค่า Rating Scale ซึ่งเป็นการสร้างคำตอบตามแนวหลักของลิเคิร์ต (Likert) โดยมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ และมีหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ มากที่สุด
4	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ มาก
3	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ ปานกลาง
2	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ น้อย
1	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ดังนั้น ข้อมูลที่วิเคราะห์จากแบบสอบถามที่เป็นมาตรฐานประมาณค่าโดยแปลผลจากค่าเฉลี่ย โดยกำหนดช่วงคะแนน (Class interval) ดังนี้

โดยเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามหลักแนวคิดของ เบสท์ (Best) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	4.50 – 5.00	แปลว่า มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.50 – 4.49	แปลว่า มาก
ค่าเฉลี่ย	2.50 – 3.49	แปลว่า ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.50 – 2.49	แปลว่า น้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.49	แปลว่า น้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

- ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจนเหมาะสมทั้งเนื้อหาสาระและการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

- นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหาเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของคำถามในการวิจัย เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหา และโครงสร้าง (Content Validity) รวมทั้งความเหมาะสมของคำถาม โดยใช้แบบวัดดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency : IOC) ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า .5 มาใช้เป็นข้อคำถาม จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของ

ข้อคำถามระหว่าง 1.00 แบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบความถูกต้องเสร็จแล้ว นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดสอบ (Try - out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ จำนวน 30 รูป จากนั้นจึงนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ นำข้อมูลที่ได้ไปทดสอบวัดความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ของ ครอนบาค (Cronbach) ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ .852

- ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลองใช้พร้อมจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับจริงเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2) ลักษณะแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

สอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น เกี่ยวข้องกับพันธกิจ 6 ด้าน ของพระสังฆาธิการ มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) จำนวน 6 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับประชากรกลุ่มตัวอย่างและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 การรวบรวมเอกสารโดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

3.2 การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแก่พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม นำมาประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น วิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมและในแต่ละด้าน

(n = 113)

ข้อคำถามในแต่ละด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักนิติธรรม	4.01	.308	มาก

ข้อความถามในแต่ละด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักการมีส่วนร่วม	4.02	.341	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความรับผิดชอบ	3.97	.324	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความคุ้มค่า	4.01	.320	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักความโปร่งใส	4.03	.341	มาก
การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล หลักคุณธรรม	4.03	.348	มาก
รวม	4.01	.145	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) และหลักความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักนิติธรรม

(n = 113)

ข้อความถามด้านหลักนิติธรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
จัดให้มีการอบรมหลักธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต	4.10	.702	มาก
มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน	4.09	.713	มาก
มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่	4.00	.731	มาก
พิจารณาลงโทษบรรพชิตด้วยความเสมอภาค	3.99	.749	มาก
ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน	3.89	.738	มาก
รวม	4.01	.308	มาก

ด้านหลักนิติธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า จัดให้มีการอบรมหลักธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = .702) รองลงมา มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = .713) มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่ ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .731) พิจารณาลงโทษบรรพชิตด้วยความเสมอภาค ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .749) และ ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = .738) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักการมีส่วนร่วม

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านหลักการมีส่วนร่วม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรมและปฏิบัติธรรม	4.07	.736	มาก
มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน	4.05	.670	มาก
ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด	4.03	.752	มาก
เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด	3.99	.695	มาก
เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน ร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป	3.97	.750	มาก
รวม	4.02	.341	มาก

ด้านหลักการมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรมและปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = .736) รองลงมา มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .670) ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .752) เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .695) และ เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน ร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .750) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความรับผิดชอบ

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านหลักความรับผิดชอบ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ	4.04	.687	มาก
มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น	4.00	.695	มาก
รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ	3.95	.690	มาก
พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม	3.93	.734	มาก
จัดให้มีกรรมการร่วมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน	3.92	.745	มาก
รวม	3.97	.324	มาก

ด้านหลักความรับผิดชอบ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .687) รองลงมา มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .695) รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและ

ช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .690) พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = .734) และ จัดให้มีการรวมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = .745) ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความคุ้มค่า

(n = 113)

ข้อความด้านหลักความคุ้มค่า	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิตและผู้มาท่องเที่ยว ก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่	4.04	.712	มาก
มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชน	4.04	.707	มาก
มีการนำศาสนสมบัติมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า	4.01	.719	มาก
ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ	4.00	.722	มาก
เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด	3.95	.712	มาก
รวม	4.01	.320	มาก

ด้านหลักความคุ้มค่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิตและผู้มาท่องเที่ยว ก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .712) รองลงมา มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชน ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .707) มีการนำศาสนสมบัติมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .719) ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .722) และ เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .712) ตามลำดับ

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น ด้านหลักความโปร่งใส

(n = 113)

ข้อความด้านหลักความโปร่งใส	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด	4.08	.760	มาก
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม	4.05	.738	มาก
แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อการตรวจสอบการเงิน	4.04	.717	มาก
แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว	4.03	.745	มาก
แจ้งงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปี ให้บรรพชิตได้รับทราบ	3.93	.751	มาก
รวม	4.03	.341	มาก

ด้านหลักความโปร่งใส โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า หากมีอิทธิพลเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .760) รองลงมา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .738) แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อการตรวจสอบการเงิน ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .717) แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .745) และ แจ้งงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปีให้บรรพชิตได้รับทราบ ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = .751) ตามลำดับ

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น **ด้านหลักคุณธรรม**

(n = 113)

ข้อคำถามด้านหลักคุณธรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรมและเข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ	4.06	.775	มาก
ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย	4.04	.753	มาก
จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง	4.03	.759	มาก
กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง	4.02	.736	มาก
ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความไม่ตรีจิต	3.99	.767	มาก
รวม	4.03	.348	มาก

ด้านหลักคุณธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรมและเข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .775) รองลงมา ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .753) จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .759) กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .736) และ ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความไม่ตรีจิต ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .767) ตามลำดับ

2. การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล วัดที่มีความพร้อมและมีเจ้าอาวาสที่มีบุญบารมี ได้ดำเนินการบริหารวัดประสบความสำเร็จเป็นจำนวนมาก ประกอบกับคณะสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทำให้การบริหารจัดการวัดเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ผลการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1) การบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง ซึ่งเป็นภารกิจที่เจ้าอาวาสดำเนินการสอดส่อง ดูแลรักษาความเรียบร้อย เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบคำสั่ง กฎมหาเถรสมาคมหรือบัญชาสมเด็จพระสังฆราช วัดบางวัดมักมีปัญหาพระภิกษุสามเณรบางรูปประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป แต่ก็มีส่วนน้อย เพราะองค์การปกครองคณะ

สงฆ์มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองคณะสงฆ์เอง แต่การปกครองของคณะผู้ปกครองวัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การใช้หลักธรรมาภิบาล เช่น หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใสตรวจสอบได้ เป็นเครื่องมือในการปกครองจึงเป็นเทคนิคการบริหารที่ทรงประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การบริหารจัดการวัดด้านศาสนศึกษา เป็นภารกิจของวัดในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา รวมถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี โท และเอก ในมหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาอื่นๆ การจัดการศึกษาของวัดจะมีปัญหาทั้งด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ งบประมาณ ตลอดจนถึงวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ สาเหตุเกิดจากการมุ่งอนุรักษ์วิธีการจัดการศึกษาที่มีมาแต่โบราณ ขาดการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่เข้าไปใช้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัย หากมีการเปิดใจรับฟังปัญหาที่แท้จริง และระดมสรรพกำลังทรัพยากรขององค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีทั้งหมด ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ก็จะทำให้คุณภาพการศึกษาทางพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพขึ้นมากกว่าเดิมอย่างแน่นอน

3) การบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่ เป็นภารกิจของวัดด้านการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรม ทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ และวีดิทัศน์ ภารกิจนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม สภาพปัญหาปัจจุบันวัดต่างๆ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเผยแผ่หลักธรรม แม้ไม่ต้องอาศัยการเทศนาหรือการสอนเลย หากสามารถคิดค้นกิจกรรมเพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือกำหนดโครงสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ก็ทำให้ระดับศีลธรรมส่วนบุคคลดีขึ้นได้ งานการเผยแผ่พระศาสนา คือ การนำหรือการยกวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น การบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่ที่ประสบความสำเร็จ ทางวัดได้ใช้หลักธรรมาภิบาล เช่น ใช้หลักการให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและยึดหลักปรีชาญาณ หลักปฏิบัติและหลักปฏิเวธ โดยมีความกล้าที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

4) การบริหารจัดการวัดด้านการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และศาสนวัตถุ เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ที่สัปปายะ เช่น การก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การบริหารจัดการวัดในด้านนี้มักจะมีปัญหาเกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีความมั่นใจในวิธีการปฏิบัติ การบริหารในรูปแบบคณะกรรมการจึงเป็นเกาะป้องกันเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี และการปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรม โดยเฉพาะกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมก็จะทำให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม นำมาซึ่งประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างถาวร

5) การบริหารจัดการวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาโดยให้เปล่าเพื่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน และการจัดอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การบริหารจัดการวัดด้านนี้ มุ่งช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเพิ่มพูน

ความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย กิจกรรมที่เน้นให้ทุกวัดดำเนินการคือการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่เยาวชน หากได้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นเครื่องมือช่วย ก็จะทำให้เกิดผลสำเร็จ เป็นประโยชน์แก่เยาวชนเป็นจำนวนมาก

6) การบริหารจัดการวัดด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัดดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิดแก่เจ็บตาย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มี การดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือเด็ก เยาวชนและประชาชนที่อยู่ในภาวะยากลำบากให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น งานนี้เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน เพราะวัดเป็นสมบัติของประชาชน วัดจึงหวั่นประชาชนไม่ได้ วัดต้องทำหน้าที่เป็นท่อต่อเชื่อมโยงไปยังประชาชนทั้งมวล และเกลี้ยหยัดการจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน เป็นกลไกการลดช่องว่างระหว่างฐานะของพุทธศาสนิกชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

อภิปรายผล

สภาพการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น พบว่าระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .308) และ หลักความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข (2558, น. 95) ศึกษาธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด จากการศึกษาพบว่า ระดับความสำเร็จในการบริหารจัดการพันธกิจของวัดตามหลักธรรมาภิบาลของกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า หลักความโปร่งใสอยู่ใน ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 รองลงมาได้แก่ หลักคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 หลักการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 หลักความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 ด้านหลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19

การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล พบว่า หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า หลักความโปร่งใส และหลักคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จเป็นจำนวนมาก และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว จะเห็นได้ว่า การปกครอง วัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษา มักมีปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องเปิดใจกว้าง รับฟังปัญหาที่แท้จริงและระดมสรรพกำลังทรัพยากรของวัดที่มี โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแผ่ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็น การสาธารณูปการ ต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้จะทำให้เกิดความเรียบร้อย ดีงาม การศึกษา

สงเคราะห์ ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาโดยตั้งกองทุนรองรับ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงประชาชนโดยเกลี้ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน ซึ่งสอดคล้องกับ พระอริการผจญ อาจาโร (2553, น. ก) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน พบว่า พระสังฆาธิการและพระลูกวัด มีสภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในระดับน้อยถึงปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ สำหรับการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก บทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางสำคัญ ในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคี และร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือกันทั้งวัด และชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย สำหรับการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($= 4.01$, S.D. = .145) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ระดับเจ้าอาวาส จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักคุณธรรม ($= 4.03$, S.D. = .348) หลักความโปร่งใส ($= 4.03$, S.D. = .341) หลักการมีส่วนร่วม ($= 4.02$, S.D. = .341) หลักความคุ้มค่า ($= 4.01$, S.D. = .320) หลักนิติธรรม ($= 4.01$, S.D. = .308) และ หลักความรับผิดชอบ ($= 3.97$, S.D. = .324) ตามลำดับ

หลักธรรมาภิบาลที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า หลักความโปร่งใส และหลักคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่วัดได้นำมาประยุกต์ใช้จนประสบผลสำเร็จเป็นจำนวนมาก และเมื่อนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการกับการบริหารจัดการวัดแล้ว จะเห็นได้ว่า การปกครอง วัดยังขาดมาตรการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย การนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ ทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศาสนศึกษา มักมีปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ และวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ต้องเปิดใจกว้าง รับฟังปัญหาที่แท้จริงและระดมสรรพกำลังทรัพยากรของวัดที่มี โดยบูรณาการเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ การเผยแผ่ มักสอนเน้นแต่ศีลธรรมระดับบุคคล ไม่สนใจระบบโครงสร้าง การเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็น การสาธารณูปการ ต้องบริหารในรูปคณะกรรมการให้เกิด ความโปร่งใสตรวจสอบได้จะทำให้เกิดความเรียบร้อย ดึงดูด การศึกษาสงเคราะห์ ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาโดยตั้งกองทุนรองรับ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงประชาชนโดยเกลี้ยทรัพยากรจากส่วนที่มากไปสู่ส่วนที่ขาดแคลน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูง ควรมีโครงการพัฒนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการวัดด้านการปกครอง
2. มหาเถรสมาคมควรมีการปรับปรุงการศึกษาคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม-บาลี ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์
3. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมการเผยแผ่เชิงรุก การจัดการงานสาธารณูปการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ เน้นการจัดการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้สังคมเห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่สร้างศรัทธาแก่ชาวพุทธ

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นรายวัด รายตำบล รายอำเภอ และรายจังหวัด
2. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักพุทธวิธีบริหาร อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในพันธกิจหลักของวัด 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยนำด้านที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุดมาศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2521). *ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยสังเขปในประวัติการปกครองสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2553). *วัดพัฒนา' 52*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- คชาภรณ์ เจริญศรี และคณะ. (2554). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลิ้. (2544). *รายงานการวิจัยตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปลื้ม โชติขรูญางกูร. (2550). *คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสาธิตวิริญาณ อยู่สุข. (2558). ศึกษาธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด. *Journal of Nakhonratchasima College*, 9(2), 92-102.
- พระธีระยุทธ์ อุชฺจาโร (เอมเปย). (2561). *การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี*. (สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระอธิการผจญ อาจาโร. (2553). *ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- อินทร์ตัน ยอดบางเตย. (2547). *ธรรมรัตน์*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้ากรู๊ป.

การศึกษาพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา

A STUDY OF THE DEVELOPMENT OF VIPASSANA MEDITATION EMOTION EXAMINATION IN BUDDHISM

พระประเสริฐศักดิ์ รตนญาโณ (ตันติชูหา)¹Phraprasertsak Ratanañño (Tantichula)¹¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author e-mail: phraprasertsak@hotmail.com

Received: 7 March 2021; Revised: 13 May 2021; Accepted: 20 May 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดความสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา: กรณีสายพองหนอ-ยุบหนอ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเน้นศึกษาในเชิงเอกสาร โดยการรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารที่เกี่ยวข้อง รวบรวมนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์อธิบายในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า อารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดปัญญา ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ 6 คือ ขั้น 5, อายุตนะ 12, ธาตุ 18, อินทรีย์ 22, อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท 12, วิปัสสนาภูมิ 6 จัดลงในหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ย่อลง คือ อารมณ์รูป-นาม โดยหลักสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการเจริญสติกำหนดอยู่ที่รูป-นาม ที่มีใช้ตัวตนเราเขาเป็นอารมณ์

พัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบพองหนอ-ยุบหนอในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากร่องรอยแนวทางการสอบอารมณ์ของพระพุทธองค์โดยตรง เช่น อนัตตลักขณสูตร จูฬปันถกสูตร เป็นต้น และแนวทางการปฏิบัติของพระอาจารย์โสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต หรือพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์ ซึ่งเป็นชาวพม่าผู้ประยุกต์วิธีการเจริญวิปัสสนาให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยอาศัยการฝึกสติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในวโยธาตุ (ท้องพอง-ท้องยุบ) ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และเมื่อปีพุทธศักราช 2495 พระธรรมธีรราชมหิ (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9) ได้ไปศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาสาสนียิตสา นครย่างกุ้ง โดยมีพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์เป็นผู้ดูแล ได้ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านก็เดินทางกลับมาที่ประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานตามเจตนารมณ์ของท่านเจ้าคุณสมเด็จเจ้าอาวาส (อาสภมหาเถร) โดยการก่อตั้งวิปัสสนาธุระขึ้นในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร และมีการพัฒนาการสอบวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสายพองหนอ-ยุบหนอ คือ มีวิธีการสอนกำหนดตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบพอง-ยุบ มีวิธีการสอบตามสภาวะญาณ และวิธีการส่งอารมณ์เก็บรายละเอียดมากขึ้น

คำสำคัญ:

การสอบอารมณ์,
วิปัสสนา,
พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to study the essential concept and importance of Vipassanā meditation emotion in Theravada Buddhism, 2) to study the development of the Vipassanā meditation object examination in Buddhism in the case study of ‘Rising-Falling Meditation’. This qualitative study was carried out through various document investigations: Tripiṭaka, Commentary and related documents. The data obtained were analyzed and synthesized through the descriptive analysis.

The result of the study found that Vipassanā meditation emotion refers to the emotion which keep the mind to be endowed with wisdom; namely, Vipassanā emotion: the 5 Aggregates (*Pāli: khandha*), internal and 12 external sense-fields (*Pāli: āyatana*), 18 elements (*Pāli: dhātu*), 22 faculties (*Pāli: indriya*) and dependent origination (*Pāli: paṭiccasamuppāda*). The Vipassanā emotion are classified into the four mindfulness (*Pāli: satipaṭṭhāna*) as tangible (*Pāli: rūpa*) and intangible emotion (*Pāli: nāma*). The important doctrines of Vipassanā meditation is concentration on the tangible and intangible emotion, not his or our self as the emotional object.

The development of the Vipassanā meditation object examination: the case study of ‘Rising-Falling Meditation’ in Thailand can be traced back to the meditation object examination of the Buddha as found in the Anattalakkhaṇa Sutta or Cūḷapathaka Sutta and the practices of Phra Sophonmahathera Aggarabundit or Maha Sisayador (Burmese) who simplified the meditation method based on training consciousness to stand still at the Wind Element (*Pāli: vāyadhātu*) (Rising and Falling) according to the principles of mindfulness. In 1952, Phra Dhamdhirarajamuni (Shodok Yansitthi, *Pāli* 9) went to study this meditation method with Maha Sisayador and came back to Thailand to diffuse this meditation based on the initiative of Somdej Ajaṅgapha Mahathera. The Vipassanā institute then was established at Mahadhātu temple, Bangkok and the development of Vipassanā meditation object examination in line of ‘Rising-Falling Meditation’ such as the method for teaching mindfulness ‘Rising Falling’, examination of intrinsic knowledge contestations and delivery method of emotion with details has begun.

Keywords:

*Meditation
Emotion
Examination,
Vipassana,
Buddhism*

บทนำ

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นการเรียนรู้ความจริงของชีวิต เพื่อแก้ปัญหาหรือความพันทุกข์ด้วยการสำรวจตัวเราเอง เพราะชีวิตนี้เต็มไปด้วยปัญหา เมื่อใดมนุษย์เข้าไปเรียนรู้ความจริงของชีวิตด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานก็จะรู้ว่า “ชีวิตนี้มีเพียงรูปกับนาม (กายกับจิต) เกิดขึ้น ตามเหตุปัจจัยในแต่ละขณะ ไม่มีบุคคล ตัวเรา ของเราไม่เที่ยงแท้แน่นอน ถูกบีบคั้น ไม่เป็นไปในอำนาจ” เมื่อนั้น ก็จะเห็นตัวเราตามความเป็นจริง การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น ต้องอาศัยทั้งหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง วิธีการที่ถูกต้อง และตัวอย่างหรือผู้สอนที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ (พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี และคณะ, 2548, น. 2-3)

การสอบอารมณ์เป็นการประเมินผล เป็นการวัดองค์ความรู้ เป็นการกระตุ้นในการกำหนดให้ถูกต้อง และเป็นการแก้กรรมผู้เข้าปฏิบัติธรรม เพื่อการก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ในสมัยพุทธกาลมีการสอบอารมณ์แบบพิเศษ พระพุทธเจ้าใช้วิธีการตรวจสอบด้วยเจตปริยญาณ รู้วาระจิตของผู้อื่น คือใครที่พร้อมจะบรรลุธรรมหรือใครที่กำลังเจออุปสรรคในการปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแก้กรรมให้หรือแก้ข้อธรรมที่ติดให้กระจ่างแก่พุทธสาวกทั้งหลาย พุทธสาวกทั้งหลายต่างก็อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรผู้ที่คอยชี้แนะอบรมสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลาย อย่างเช่น ยสเศรษฐีลูกบุตรกำลังวุ่นวายสับสนในชีวิต พระผู้มีพระภาคทรงแก้กรรมให้แก่ยสเศรษฐีบุตรว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรม “อนุปพพิกขา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551, น. 371) เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ (วิ.ม. (ไทย) 4/25-28/24-27) เพื่อฟอกอภัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของ ผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังแล้วยกธรรมะว่าด้วย “สามกัมมิกเทศนา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551, น. 334) คือ อริยสัจ 4 จากเทศนาธรรมจบ ยสเศรษฐีได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้ฟังอีกรอบบรรลุพระอรหันต์ จากนั้นทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา พุทธสาวกแต่ละท่านใช้ประสบการณ์ต่างกัน บางท่านฟังธรรมครั้งแรกบรรลุโสดาบัน ฟังซ้ำอีกครั้งบรรลุพระอรหันต์ แต่บางท่านฟังแล้วต้องไปปฏิบัติธรรมสะสมบารมีแล้วจึงมารับฟังธรรมะข้อใหม่ เช่น พระปัญจวัคคีย์ได้ฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.ม. (ไทย) 4/13/13) เพียงรอบเดียวก็บรรลุโสดาบันและทูล ขอบวชในพระพุทธศาสนา วันต่อมาพระพุทธเจ้าแสดงธรรมอนัตตลักขณสูตรว่าด้วย ชันธ 5 ไม่เที่ยง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตนเราเขา ไม่ควรยึดมั่น หลังจากที่ได้ฟังสูตรนี้ปัญจวัคคีย์ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ จากเหตุการณ์ของพุทธสาวกที่เกิดปัญญา และสามารถบรรลุธรรมในขั้นต่างๆ บางท่านต้องอาศัยประสบการณ์เพิ่มเติมในการสร้างบารมีหลังจากฟังแล้วฟังอีก ปฏิบัติแล้วปฏิบัติอีก แต่บางคนไม่สามารถเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ เพราะความหลงในตัวตนว่าสำคัญกว่าคนอื่น หลงในความอยากมีอยากเป็น เช่น พระเวทที่ตออกผนวชได้ศรัทธา และขณะที่บวชอยู่ไม่ได้มีความเคารพ ไม่ตั้งใจเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน แต่มุ่งเจริญฌานจนเกิดความหลงผิดได้ ทำกรรมหนักยุ่งสงฆ์ให้แตกแยก คิดเป็นใหญ่แทนพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้ต้องได้รับผลกระทบนั้น สาเหตุที่พระเวทที่ตเป็นเช่นนั้น คือ 1) ไม่มีความเคารพศรัทธาในพระรัตนตรัย 2) ขาดอุตมการณ์ที่ชัดเจนในการบวชเพื่อความพ้นทุกข์ 3) ขาดการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

จากเหตุการณ์ของพระเวทที่ต เป็นภาพสะท้อนให้เห็นในยุคปัจจุบันในสังคมไทย เด็ก นักเรียนก็ดี พระภิกษุผู้บวชใหม่ก็ดีหรืออุบาสกอุบาสิกาที่เข้ามาปฏิบัติธรรมแล้วไม่เคารพครูอาจารย์ เกิดมีฉันทิฉันทิจึงทำให้เขาเกิดปัญหา ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ และส่งผลให้ผู้คนสมัยนี้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เห็นแก่ตัว ใช้ชีวิตอย่างไม่เหมาะสมมีฉันทิฉันทิในการเลี้ยงชีพมากขึ้น เช่น การรับสินบน การล่อลวง ข้าราชการยกยอกทรัพย์หลวง นักการเมืองโกงบ้านโกงเมืองมีการคอร์รัปชัน สังคมชนชั้นสูงเอาเปรียบสังคมชั้นล่าง เกิดการเหลื่อมล้ำกันในสังคม เกิดความวุ่นวายในสังคม ไม่มีความปลอดภัย ส่งผลให้มี

คนไทยจำนวนไม่น้อยเกิดกังวลใจ ป่วยเป็นโรคทางจิต จากสถิติของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ระบุว่าปัจจุบันประเทศไทยมี ผู้ป่วยทางจิตที่เข้ามารับการรักษามีจำนวนมากกว่า 1,076,155 คน โดยคนที่เป็โรคทางจิตจะมี อาการเฉื่อยชา ดูแลตนเองไม่ได้ เบื่ออาหาร คิดมาก วิตกกังวล บางคนก็ร้องไห้ตลอดเวลา และบางคนอาจตัดสินใจถึงขั้นฆ่าตัวตาย นอกจากนี้ยังมีอาการโรคทางจิตที่เกิดจากสารเสพติดที่ผู้ป่วยจะมีอาการประสาทหลอน เพื่อ คลุ้มคลั่ง ก้าวร้าว ควบคุมตนเองไม่ได้ ปัจจุบันก็มีการดูแลด้านสุขภาพจิต และจิตเวชแบบเคมีบำบัดเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าวิธีการดูแลสุขภาพจิตที่ยั่งยืน คือ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างต่อเนื่อง สามารถลดปัญญาสังคมได้ (โรงพยาบาลศรีธัญญา, 2556, ออนไลน์)

ปัจจุบันในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติธรรมที่มีรูปแบบการสอนต่างกัน 5 สำนัก คือ สำนักพุทโธ สำนักอานาปานสติ สำนักพองหนอ-ยุบหนอ สำนักโหน่ง และสำนักสัมมาอรหัง ซึ่งแต่ละสำนักอาจจะมีรูปแบบวิธีการสอนแตกต่างกัน เช่น สายปฏิบัติธรรมแบบสายภาวนา “พุทโธ” (สาย หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต) ใช้อานาปานสติกัมมัฏฐานเป็นอารมณ์ มีรูปแบบการหายใจ คือ เมื่อหายใจเข้า พร้อมบริกรรมคำว่า “ พุท ” ส่วนหายใจออกใช้คำบริกรรมว่า “ โธ ” ด้านรูปแบบการเดินจงกรมก็ต้อง มีสติในการก้าวแต่ละเท้า เช่น ก้าวเท้าขวาก็บริกรรมคำว่า “ พุท ” ก้าวเท้าซ้ายก็มีสติพร้อมคำบริกรรมว่า “ โธ ” พระเถรอาจารย์สายภาวนาพุทโธ ของไทยได้นำเอาพุทโธคุณซึ่งเป็นกัมมัฏฐานอย่างหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเรียกว่า “พุทธานุสสติ” มาประกอบกับอานาปานสติเพื่อให้จิตเป็นสมาธิง่ายขึ้น ส่วนสายภาวนา พองหนอ-ยุบหนอ โดยยึดหลักแบบสติปัฏฐาน 4 จากการประยุกต์รูปแบบในการ ปฏิบัติธรรมในอิริยาบถต่างๆ มีจุดเริ่มต้นคือสติปัฏฐานสูตร และมีรายละเอียดเพิ่มเติมในวิสุทธิมรรค เรื่องโสฬสญาณที่ประเทศพม่านำมาศึกษาและถ่ายทอดผ่านมายังประเทศไทยโดย พระธรรมธีรราช มณี (โชดก ญาณสิทธิ) อดีตอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาจารย์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละจังหวัดก็นิยมสอนสติปัฏฐาน 4 แบบพองหนอ-ยุบหนอกันมากขึ้น และมีวิธีการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานมากขึ้น แต่ก็เป็นข้อกังขาสงสัยของคนไทยไม่น้อย ว่าการสอบอารมณ์มีมาตั้งแต่สมัยใด ในสมัยพุทธกาลมีการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษา “พัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา” เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดความสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน และพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสอบอารมณ์ที่ถูกต้อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดความสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา: กรณีสายพองหนอ - ยุบหนอ

วิธีการดำเนินวิจัย

การทำวิจัยเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

1.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส

- 1.3 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยอื่นๆ
2. การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.1 วิเคราะห์แยกประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
 - 2.2 สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจากการรวบรวม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. แนวคิดความสำคัญของอามณ์กัมมัญฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

อามณ์ หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิต มี 2 ประเภท คือ (1) อามณ์ที่เป็นไปในทางเจริญ หมายถึง อามณ์วิปัสสนากัมมัญฐาน เป็นอามณ์ที่ประกอบด้วยปัญญา อันมีจิตที่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยความไม่ยึดมั่น ถือมั่นในกองสังขาร (2) อามณ์ที่เป็นไปในทางเสื่อม หมายถึง อามณ์ที่ประกอบด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง อันมีจิตที่ไม่บริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

บ่อเกิดของอามณ์กัมมัญฐาน คือ อามณ์ 6 หมายถึง (1) รูปารมณ์ คือ อามณ์ที่เกิดจากรูปที่ กระทบตา ปรากฏทางจักขุวิญญาณ (2) สัททารมณ์ คือ เสียงที่ปรากฏทางหู ปรากฏทางโสต วิญญาณ (3) คันธารมณ์ คือ กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ปรากฏทางฆานวิญญาณ (4) รสารมณ์ คือ รส มากระทบทางลิ้น ปรากฏทางรสวิญญาณ (5) โผฏฐัพพารมณ์ คือ สภาวะเย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง คือ สิ่งที่มากระทบทาง กาย ปรากฏทางกายวิญญาณ (6) ธรรมารมณ์ คือ สิ่งที่มากระทบทางใจ ปรากฏทางมนโวิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่ปรากฏขึ้นทางใจจากการปรุงแต่งในอดีตและอนาคต

ประเภทของอามณ์กัมมัญฐานในพระพุทธศาสนา มี 2 อามณ์ คือ (1) อามณ์สมณะ กัมมัญฐาน หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดความสงบ ในวิสุทธิมรรคได้ระบุไว้มีอยู่ 40 อย่าง คือ กลสิน 10, นุสสติ 10, อสุภ 10, อัปปมัญญา 4, อรูป 4, อาหาเรปฏิกูลสัญญา และธาตุวัตถาน 1 และ (2) อามณ์วิปัสสนากัมมัญฐาน หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดปัญญาญาณ โดยมีรูป-นามเป็นอามณ์ในการกำหนดรู้ ทั้งสมณะ และวิปัสสนาจึงเป็นสิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดความสงบและปัญญา

วิธีการกำหนดอามณ์วิปัสสนากัมมัญฐาน คือ ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ ผู้ทำหน้าที่รู้ คือ สติสัมปชัญญะ และสิ่งที่ถูกรู้หรือถูกกำหนด ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม มีสติอยู่กับอามณ์ปัจจุบัน โดยพิจารณาตามความเป็นจริงว่าด้วยเหตุและผล รู้เห็นสังขารทั้งปวงเป็นธรรมดาเหล่านั้น เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

การสอบอามณ์วิปัสสนากัมมัญฐาน คือ วิธีดำเนินการตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัญฐาน เป็นการชี้แนวทางแห่งการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตลอดถึงการแก้ปัญหาสภาวะ ทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้กำลังศึกษาหรือกำลังปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในสภาวะของรูป-นาม ให้เกิดปัญญา

2. พัฒนาการการสอบอามณ์วิปัสสนากัมมัญฐานแบบพองหนอ-ยุบหนอ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญา หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สัมมา สัมโพธิญาณ พระพุทธองค์ก็มีความพุทธประสงค์เผยแผ่หลักปฏิบัติให้ถึงแห่งความพ้นทุกข์ พระพุทธองค์ทรง แก้อามณ์ให้พุทธบริษัทผู้ที่เข้ามาถาม โดยกล่าวธรรมให้ฟังให้เข้าใจ เข้าถึงด้วยปัญญา เช่น อธิบายทุกข์ใน ชั้น 5 ย่นย่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นทาง 2 ทาง คือ กายกับจิต (รูป-นาม) ทุกข์เกิดที่ไหนก็ให้ดับที่นั่น โดยใช้ หลักการกำหนดรู้รูป-นาม อยู่ในสภาวะของความไม่เที่ยง ไม่อยู่ อำนาจบังคับไม่ได้ เมื่อเข้าใจในสภาวะนั้นๆ ปัญญาก็รู้ตามว่าสังขารทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือนั่น โดยการสอบอามณ์ของพุทธองค์มีลักษณะดังนี้ (1) การ ให้อามณ์วิปัสสนากัมมัญฐาน ในกรณีปัจจุวัคคีย์ ยังติดอยู่กับสมณกัมมัญฐาน เจริญวิปัสสนาไม่ก้าวหน้า พระ พุทธองค์ทรงบอกแนวการปฏิบัติทางสายกลาง แสดงอริยสัจ 4 และอัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นต้น (2) สร้าง

แรงจูงใจด้วยปาฏิหาริย์ก่อนให้อารมณ์วิปัสสนา ในกรณีพระนางเขมาเถรี ก่อนออกบวชมีความหลงในความงามของตนพระพุทธ องค์แก้อารมณ์ให้โดยทรงทำเนรมิตภาพนางอัปสรสวยงามมากนางหนึ่งแล้วค่อยเสื่อมจากความงามลง ทีละนิดจนถึงแก่และตาย เกิดเห็นความไม่เที่ยงที่จะมีแก่ตน จากนั้นพระพุทธองค์ทรงให้อารมณ์ กัมมัฏฐานและน้อมนำไปปฏิบัติ เป็นต้น (3) การสอบอารมณ์ในกรณีถาม-ตอบ ในกรณีปัญจวัคคีย์ยังไม่บรรลุพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงถามสอบอารมณ์ปัญจวัคคีย์ ว่ารูปเที่ยงหรือไม่ เวทนาเที่ยงหรือไม่ สัญญาเที่ยงหรือไม่ สังขารเที่ยงหรือไม่ วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น, (4) การสอบอารมณ์ตามสภาวะธรรม ในกรณีพระพุทธองค์แก้อารมณ์ให้พระโสณโกฬิสีสะ โดยแนะนำการปรับ อินทรีย์ให้เสมอกัน เป็นต้น

พระพุทธองค์ทรงมีพระเมตตาช่วยเหลือพุทธบริษัททั้งเพื่อให้พ้นทุกข์ โดยการชี้ให้เห็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดปัญญา เป็นเวลานานถึง 45 พรรษา จากนั้นพระองค์ก็ทรงดับขันธปรินิพพาน โดยฝากพระธรรมวินัยให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ กล่าวคือผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า ผู้ใดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ผู้นั้นเปรียบเหมือนอยู่กับพระพุทธเจ้า การรักษาพระธรรมวินัยจึงเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท 4 ที่จะช่วยกัน โดยแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ ทั้งสองฝ่ายอาศัยซึ่งกันและกัน โดยจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และจากการศึกษาพระไตรปิฎก พัฒนาการสืบทอดกันมาเป็นลำดับ ในยุคของพระพุทธโฆสาจารย์ถือว่าเป็นยุคสำคัญที่ท่านได้แปลไตรปิฎกฉบับภาษาสิงหลมาเป็นภาษาบาลี และได้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้น มีเนื้อความอธิบายแนวทางการปฏิบัติและสภาวะญาณที่ชัดเจนขึ้น และได้เผยแพร่สู่ประเทศต่างๆ เช่น ประเทศพม่า และประเทศไทย เป็นต้น

พัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบพองหนอ ยุบหนอในประเทศพม่า เป็นวิธีการปฏิบัติแบบพองหนอ - ยุบหนอ โดยพระโสมณมหาเถระ (มหาสี สยาดอ) ท่านค้นพบวิธีเจริญวิปัสสนาแบบพอง-ยุบ โดยอาศัยการฝึกสติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในวโยธาดู เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน 4 ที่สงเคราะห์ในรูปและนาม เป็นประยุกต์ให้ชัดเจนขึ้นให้ทันยุคทันสมัย ในวิทยาศาสตร์จะปฏิเสธนาม แต่จะยอมรับสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้น ซึ่งวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแบบพอง-ยุบ จึงเป็นการตอบโจทย์ของปฏิบัติวิธีการหนึ่งที่จะเข้าไปสู่การบรรลุธรรมญาณ ทศณะ มรรค ผล นิพพาน

และในประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศพม่า และจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักฐานประกอบ ในปีพุทธศักราช 2455 พระธรรมธีรราชบุณย์ (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ. 4) ได้ไปศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาสาสนียตสา ที่นครย่างกุ้ง โดยการดูแลของท่านพระอาจารย์โสมณมหาเถระอัคมหาบัณฑิต หรือ พระอาจารย์มหาสีสยาดอร์ ซึ่งเป็นเจ้าสำนักอยู่ในขณะนั้น จากที่ได้ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรแล้ว พระธรรมธีรราชบุณย์ก็เดินทางกลับไปที่ประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบพองหนอ-ยุบหนอ โดยการก่อตั้งวิปัสสนาธุระขึ้นในประเทศไทย คือ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร มีพัฒนาการการสอบอารมณ์ วิปัสสนากัมมัฏฐานที่ละเอียดชัดเจนเป็นระบบ 3 ประการ คือ (1) มีวิธีการกำหนดอารมณ์วิปัสสนา กัมมัฏฐานแบบสติปัฏฐาน 4 ที่ละเอียดชัดเจน (2) มีการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยการสอบเป็น 3 ลักษณะ คือ (2.1) สอบถามตามเชิงกระบวนการ (สอบแบบชักนำ) หมายถึง สอบถามถึง รูปแบบพื้นฐานในการกำหนดให้ถูกต้อง เป็นการชักนำ ส่งเสริมให้เห็นว่าการปฏิบัติเป็นเรื่องไม่ยาก ใครๆ ก็ทำได้ ค่อยๆ ทำ ค่อยๆ กำหนด (2.2) สอบถามตามสภาวะธรรมเบื้องต้นที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (สอบให้กำลังใจ) หมายถึง การสอบถามถึงสภาวะในอริยาบถต่างๆ ตลอดถึงเมื่อผัสสะแต่ละครั้งเกิดขึ้น มีสภาวะธรรมอะไรใหม่ๆ ปรากฏขึ้นไม่ เมื่อเราขยันกำหนด จิตเราก็คงตื่น เราก็คงเห็นสภาวะเกิด-ดับ ได้ชำนาญ เป็นการให้กำลังใจ เพื่อให้เขามีกำลังใจใส่ใจในการกำหนดทุกอริยาบถให้ละเอียดมากขึ้น (2.3) การสอบอารมณ์ตามลำดับญาณ 16 (สอบตามสภาวะ) หมายถึง เทียบเคียงตามลำดับญาณ เพื่อให้กำลังใจถูกต้องตาม

ท่านผู้มีประสบการณ์รับรอง และในตำราวิสุทธิมรรค (3) มีระเบียบการส่ง อารมณ์ที่ละเอียดชัดเจนของผู้ปฏิบัติธรรม

ดังนั้น พัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการชักนำให้ปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธเจ้า เป็นการให้กำลังใจส่งเสริมในการกำหนดให้ละเอียดมากขึ้น และเพื่อส่งเสริมผู้ปฏิบัติให้ก้าวหน้าได้ดีและเร็วขึ้น เปรียบเสมือนเราขับรถไปกรุงเทพครั้งแรก แล้วมีผู้รู้ทางคอยบอกเป็นระยะๆ การเดินทางก็จะไม่หลงทางและเสียเวลาในการปฏิบัติ

อภิปรายผล

แนวความคิดสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดปัญญา ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ 6 คือ ชันธ์ 5, อายุตนะ 12, ธาตุ 18, อินทรีย์ 22, อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท 12, วิปัสสนาภูมิ 6 จัดลงในหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ย่อลง คือ อารมณ์รูป-นาม โดยหลักสำคัญของอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการเจริญสติกำหนดอยู่ที่รูป-นาม ที่มีใช้ตัวตนเราเขาเป็นอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมธีรราชฆาณิก (โชดก ญาณสิทธิ) (2550, น. 1-2) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ“คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน” ได้แสดงทัศนะเรื่องลำดับญาณ 16 วิปัสสนากัมมัฏฐาน แปลว่า อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจ ที่จะเห็นแจ้งรูปนาม ให้เห็นแจ้ง ไตรลักษณ์ ให้เห็นแจ้งอริยสัจ ให้เห็นแจ้งมรรค ผล นิพพาน โดยเห็นแจ้งตามวิปัสสนา 3 ประการ ดังนี้ 1) สังขารปริคคัณห์ คือ วิปัสสนาญาณที่มีการกำหนดรู้ในสังขารธรรม รูปและนาม 2) ผลสมาบัติวิปัสสนา คือ วิปัสสนาญาณที่เป็นเหตุให้เข้าผลสมาบัติได้ 3) นิโรธสมาบัติวิปัสสนา คือ วิปัสสนาญาณที่ เข้านิโรธสมาบัติได้ และวิปัสสนายังมีอีก 3 แบบ คือ (1) จูฬวิปัสสนา แปลว่า วิปัสสนาน้อยๆ ได้แก่ ผู้ลงมือปฏิบัติโดยกำหนดรูปนามภาวนาว่าพองหนอ ยุบหนอ เป็นต้นจนเห็นรูปนาม เห็นเหตุปัจจัยของรูปนาม เห็นรูปนามเป็นของไม่เที่ยง มุ่งแต่สิ้นไปหมดไปฝ่ายเดียว เป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ เป็นของน่ากลัว เป็นอนัตตา คือ บังคับบัญชาไม่ได้ และไม่มีสาระแก่นสารอะไรเลย (2) มัชฌิมวิปัสสนา แปลว่า วิปัสสนาอย่างกลาง ได้แก่ ผู้ปฏิบัติตั้งใจอย่างจริงจัง โดยเดินจงกรมบ้าง นั่งกำหนดบ้าง กำหนดเวทนาบ้าง กำหนดจิตบ้าง กำหนดธรรมบ้าง ตามนัยแห่งพระไตรปิฎก อันมีปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร และเห็นความเกิดดับของรูปนาม คือ ญาณที่ 4 - 11 ส่วน (3) มหาวิปัสสนา แปลว่า วิปัสสนาใหญ่ คือ วิปัสสนาที่มีกำลังแก่กล้า สามารถ เห็นอริยสัจ 4 ซึ่งเรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ และสามารถทำลายปฏิกูลโคตร คือ โคตรของปฏิกูลชนอันหนาแน่นกิเลสตัณหาให้เบาบางลงไป รูปนามดับหมด ซึ่งเรียกว่า โคตรภูญาณ ต่อจากนั้นมรรคญาณก็เกิดขึ้นประหานกิเลสคือสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสให้เด็ดขาดออกไปแล้วปัจจุเวกชนญาณก็เกิดขึ้นมาพิจารณากิเลสที่ละ ที่ยังคงเหลือ มรรค ผล นิพพานไปด้วย การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้เราเข้าใจธรรมะได้ละเอียดขึ้น เช่น เข้าใจคำว่ารูป นาม และพระไตรลักษณ์ ทำให้มีสติระลึกอยู่กับรูปนาม มีปัญญาในการดับทุกข์ทางกาย ทางใจ รู้จักวิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่หลง ไม่มัวเมา และเป็นคนมีเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบกัน เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่มีมานะทิฐิ ไม่ถือตัว มีกาย วาจา ใจบริสุทธิ์ และสามารถควบคุมตัวเองได้ในทุกสถานการณ์ ทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ไม่ก่อเวรภัยให้เกิดโทษทุกข์ตามมาเป็นสายโซ่ ดังปฏิจจสมุปบาท ทำให้คนเราได้รับความสุข 8 ประการ คือ สุขของมนุษย์ สุขทิพย์ สุขในฌาน สุขในวิปัสสนา สุขในมรรค สุขในผล และท้ายสุดคือสุขในพระนิพพาน ตามเหตุปัจจัย หรือตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรมของตน

พัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา: กรณีสายพองหนอ-ยุบหนอ พบว่าพัฒนาการการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบพองหนอ-ยุบหนอในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากร่องรอยแนวทางการสอบอารมณ์ของพระพุทธองค์โดยตรง เช่น อนัตตลักขณสูตร จูฬปันถกสูตร เป็นต้น และ

แนวทางการปฏิบัติของพระอาจารย์โสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต หรือพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์ ซึ่งเป็นชาวพม่าผู้ประยูกต์วิธีการเจริญวิปัสสนาให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยอาศัยการฝึกสติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในวาโยธาตุ (ท้องป่อง-ท้องยุบ) ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และเมื่อปีพุทธศักราช 2495 พระธรรมธีรราชฆณี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9) ได้ไปศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาสาสนียิตสา นครย่างกุ้ง โดยมีพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์เป็นผู้ดูแล ได้ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านก็เดินทางกลับมาที่ประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานตามเจตนารมณ์ของท่านเจ้าคุณสมเด็จพระสังฆราช (อาสภมหาเถร) โดยการก่อตั้งวิปัสสนาธุระขึ้นในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร และมีการพัฒนาการสอบวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสายป่อง-ยุบ-ป่อง คือ มีวิธีการสอนกำหนดตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบป่อง-ยุบ มีวิธีการสอบตามสภาวะญาณ และวิธีการส่งอารมณ์เก็บรายละเอียดมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูปลัดสุนทร สุนทโร (แช่เตียว) (2544, น. 31-49) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแบบป่อง-ยุบ, พบว่า พัฒนาการการสอบอารมณวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบป่อง-ยุบ-ป่องในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติและลำดับญาณ 16 และในปีพุทธศักราช 2495 พระธรรมธีรราชฆณี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9) ได้ไปศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาสาสนียิตสา ที่นครย่างกุ้ง โดยการดูแลของท่านพระอาจารย์โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต หรือ พระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์ ซึ่งเป็นเจ้าสำนักอยู่ในขณะนั้น และท่านก็เป็นผู้ค้นพบวิธีเจริญวิปัสสนาแบบป่อง-ยุบ โดยอาศัยการฝึกสติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในวาโยธาตุ เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน 4 ที่สังเคราะห์ในรูปและนาม เป็นการประยุกต์แนวทางกำหนดให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ในทางวิทยาศาสตร์จะปฏิเสธนาม จะยอมรับสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้น ซึ่งวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแบบป่อง-ยุบ จึงเป็นการตอบโจทยของปฏิบัติ วิธีการหนึ่งที่จะเข้าไปสู่การบรรลุธรรมญาณ ทศณะ มรรค ผล นิพพาน จากที่พระธรรมธีรราชฆณี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9) ได้ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐานแล้ว ท่านก็เดินทางกลับมาที่ประเทศไทยเพื่อ ทำหน้าที่เผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบป่อง-ยุบ-ป่อง โดยการก่อตั้งศูนย์วิปัสสนาธุระขึ้นในประเทศไทย คือ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

แนวคิดความสำคัญของอารมณวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อารมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตให้เกิดปัญญา ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ 6 คือ ชันธ 5, आयตนะ 12, ธาตุ 18, อินทรี 22, อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท 12, วิปัสสนาภูมิ 6 จัดลงในหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ย่อลง คือ อารมณรูป-นาม โดยหลักสำคัญของอารมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการเจริญสติกำหนดอยู่ที่รูป-นาม ที่มีใช้ตัวตนเราเขาเป็นอารมณ์

ส่วนพัฒนาการการสอบอารมณวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบป่อง-ยุบ-ป่องในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากร่องรอยแนวทางการสอบอารมณของพระพุทธองค์โดยตรง เช่น อนัตตลักขณสูตร จูฬปันถกสูตร เป็นต้น และแนวทางการปฏิบัติของพระอาจารย์โสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต หรือพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์ ซึ่งเป็นชาวพม่าผู้ประยูกต์วิธีการเจริญวิปัสสนาให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยอาศัยการฝึกสติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในวาโยธาตุ (ท้องป่อง-ท้องยุบ) ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และเมื่อปีพุทธศักราช 2495 พระธรรมธีรราชฆณี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.9) ได้ไปศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาสาสนียิตสา นครย่างกุ้ง โดยมีพระอาจารย์มหาสีสะยาตอร์เป็นผู้ดูแล ได้ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านก็เดินทางกลับมาที่ประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานตามเจตนารมณ์ของ

ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระเจ้า (อาสภมหาเถร) โดยการก่อตั้งวิปัสสนาธุระขึ้นในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร และมีการพัฒนาการสอบวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสายพองหนอ-ยุบหนอ คือ มีวิธีการสอนกำหนดตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบพอง-ยุบ มีวิธีการสอบตามสภาวะญาณ และวิธีการส่งอารมณ์เก็บรายละเอียดมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

ในปัจจุบันนี้จะมีพระวิปัสสนาจารย์ที่ได้รับมอบหมายในการทำหน้าที่ดูแลผู้ปฏิบัติธรรม ในสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ทำหน้าที่การสอบถามและแก้กรรมที่ผู้ปฏิบัติติดอยู่ในสภาวะนั้นๆ การสอบอารมณ์เป็นเรื่องที่ดีเป็นการช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรม เป็นการชี้แนะให้ข้ามบทเรียนในภาคปฏิบัติได้เร็วขึ้น เหมือนคนที่เดินจากประเทศไทยไปประเทศอินเดีย เริ่มตั้งแต่ออกจากบ้านไปสุวรรณภูมิ กรุงเทพไปอย่างไร ไปด้วยอะไร ไปอย่างไร อะไรที่จะต้องเตรียมไป อะไรที่จำเป็นต้องใช้ สิ่งเหล่านี้จะต้องอาศัยผู้มีประสบการณ์เป็นผู้แนะนำ และผู้แนะนำบอกทางก็ต้องมีประสบการณ์จริง เมื่อมีคนมาชี้แนะบอกทางก็จะทำให้การเดินทางได้เร็วขึ้น การเดินทางก็就不用ผิดพลาด สะดวก และไม่เสียเวลา และเดินทางด้วยความปลอดภัยไม่มีความกังวลใจ

ผู้วิจัยเห็นว่าสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการปฏิบัติ จึงได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานแบบสติปัฏฐานสี่ (พองหนอ-ยุบหนอ) แต่งานวิจัยครั้งนี้ยังขาดเนื้อหาสาระสำคัญที่ควรจะต้องศึกษาทำงานวิจัยเพิ่มเติม คือ แก้อารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานทั้งใน และต่างประเทศ

ถ้าเป็นไปได้ควรจัดการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตร 1 ปี ให้กับผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือผู้ที่สอบเป็นอุปัชฌาย์ โดยใช้สถานที่ที่ต้นกำเนิดขององค์การวิปัสสนาธุระในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุ หรือที่ได้ก็ได้ที่มีอาจารย์วิปัสสนาคอยสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐาน

ส่วนการอบรมวิปัสสนาทายาทของแต่ละสำนักที่เปิดการสอน ควรมีการทำวิจัยในการสอบอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ที่เข้าอบรมก่อนและหลัง หมายถึงหลังจากเข้ารับการอบรม จากที่ผ่านไปแล้ว 1 เดือน ในการใช้ชีวิตประจำวันของแต่ละท่านจะเป็นอย่างไร หรืออาจเป็นการติดตามผลของการปฏิบัติก็ได้

2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์แก้อารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
2. ศึกษาวิเคราะห์การเจริญสติปัฏฐาน 4 ในการรักษาสุขภาพจิต และจิตเภท
3. ศึกษาการดูแลพยาบาลผู้ป่วยโรคจิตเภทด้วยหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน
4. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแก้อารมณ์ความโลภ ความโกรธ ความหลง ในพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดสุนทร สุนทโร (แช่เตียว). (2544). *หลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแบบพอง-ยุบ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). (2550). *คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โรงพยาบาลศรีธัญญา. (2556). ป่วยจิตคลุ้มคลั่งเพิ่ม รับมืออย่างไรปลอดภัย. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2563, จาก https://www.dmh.go.th/sty_lib/news/depression/view.asp?id=836.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี และคณะ. (2548). ศึกษาปรากฏการณ์วิธีการสอน ศึกษาปรากฏการณ์วิธีการสอน วิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐานสี่ในปัจจุบัน (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การศึกษาพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น A STUDY OF MENTAL DEVELOPMENT IN THE WAT PHO MEDITATION CENTER KHONKEAN PROVINCE

รตสิรี นาทอง¹

Ratasiree Natong¹

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author e-mail: ratasi.na@outlook.com

Received: 8 March 2021; Revised: 9 May 2021; Accepted: 18 May 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการฝึกจิตในพุทธศาสนาเถรวาทและ 2) ศึกษาพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แล้วนำมาเขียนเป็นรายงานการวิจัย ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า การฝึกจิต คือ การปฏิบัติธรรม หรือการพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใส การใช้สมาธิฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยการใช้สติเป็นตัวควบคุม เป็นการฝึกให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจเองถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิต สติและความคิด ใช้สติกับการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 ทำให้จิตใจสงบสว่างและสะอาด เน้นการฝึกสติให้ระลึกตัวอยู่กับปัจจุบันตลอดเวลาทั้งการยืน เดิน นั่ง และนอน พัฒนาจิต ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ประโยชน์การฝึกพัฒนาจิตของตนเอง ด้วยการศึกษาเรื่องสติและฝึกเจริญสติเป็นประจำ

พัฒนาการของการฝึกอบรมจิต สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ โนนทัน เป็นสำนักที่มีบทบาทในการฝึกอบรมจิตแก่ชาวพุทธทั่วไป จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ด้วยการจัดอบรมการปฏิบัติธรรมตลอดปีแก่ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา นักเรียน นิสิต นักศึกษาตลอดถึงประชาชนทั่วไปจำนวนมาก โดยผู้ปฏิบัติที่เป็นคฤหัสถ์ต้องสมาทานศีล ๕ หรือศีล ๘ พร้อมรักษาให้บริสุทธิ์เพื่อให้จิตสงบเกิดสมาธิง่ายขึ้น ใช้แนวทางการกำหนดรู้ตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งจะส่งผลให้หลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา เกิดมีแก่ผู้ปฏิบัติเป็นอย่างดี

คำสำคัญ:

พัฒนาการของการฝึกจิต,
สำนักปฏิบัติธรรม,
วัดโพธิ์

ABSTRACT

The objectives of this research article were to: 1) study the concept of mental practice in Theravada Buddhism, and 2) study the development of the mental practice of Buddhist Practice Center at Wat Pho, Baan Non tan, Mueang district in Khon Kaen. This is a qualitative research and relevant researches plus the study was described by a method of descriptive analysis.

The result of the study found that mental practicing is to practice Dharma or mental development to grow in virtue, strength and peace. Employing meditation to train the mind to flourish with the consciousness as a controller is the practice of practitioners to be able to perfectly understand the relationship between mind, consciousness and thoughts applying consciousness perceiving six passages of the body in order for bright, clean, calm of the mind. Focusing on practicing mindfulness with the present time whether stand, walk, sit and lay. Mental development is providing quality mental competency. There is currently entrenched in precepts, wisdom and meditation blessed with the Threefold Training (Sikkhāttaya) is the development of their minds with the study of Buddhist theology and Buddhist practice to achieve the enhancement of intelligence information and use such information in everyday life.

The development of mental training at Wat Pho Non Than is a school that plays a role in mental training for general Buddhists from the past to present, both proactively and passively. By organizing meditation training for monks, novices, laymen, Upasaka, Upasika, students As well as the general public whole year. The lay practitioners have to observe the five or 8 precepts and keep them purified in order to make the mind calm and concentrate more easily. Wat Pho Non Than use the method of defining awareness of mind according to the four foundations of mindfulness which will result in the three principles of precept, concentrate and wisdom to the practitioners easily.

Keywords:

*Mental Development,
Meditation Center,
Wat Pho*

บทนำ

ในบรรดากระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ถือว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญเพราะการศึกษาคือการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “ศึกษา” หรือที่เรียกกันว่า “ศึกษา” เป็นอย่างมาก เพราะเป็นหลักธรรมที่มีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532, น. 70-71) ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของศึกษานี้ว่า ภิกษุผู้ที่มีความเพียรเอาใจใส่ปฏิบัติตามหลักศึกษา 3 ประการคือ ประพฤติศีลศึกษา อธิจิตตศึกษา และอภิญญาศึกษา อยู่เป็นนิจบัณฑิตย่อมเรียกภิกษุเช่นนั้นว่าปหานิกขา เป็นนักปฏิบัติ มีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันติคณา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญานดับสนิทเหมือนความดับแห่งประทีป เป็นต้น (อง.ตัก. (ไทย) 20/91/320)

หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่รวบรวมเอาหลักการศึกษาทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วย ดังนั้นหลักไตรสิกขาจึงมีลักษณะเด่นพิเศษเห็นได้ดังต่อไปนี้ หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ คือ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุศึกษาในหลักไตรสิกขาแทนการฟังหรือการสวดปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนได้ (อง.ตัก. (ไทย) 20/85/310-311) หลักไตรสิกขาเป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้างแต่สมทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง สิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึงปรินิพพานในปัจจุบัน (อง.ตัก. (ไทย) 20/91/319-320) หลักไตรสิกขามีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขานี้เป็นอย่างมาก เช่น คัมภีร์วิมุตติมรรค ที่แต่งขึ้นโดยพระอุปัชฌาย์ ขวสรีลังกา คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียด และ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แต่งขึ้นโดย พระพุทธโฆษาจารย์ คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษ เช่น เดียวกันกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและพิสดารเป็นอย่างมาก หลักไตรสิกขาในคัมภีร์วิมุตติมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศต่างๆ เป็นอย่างมากหลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ หลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจัดเข้ารวมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2552, น. 601) ได้ให้ทัศนะว่า ไตรสิกขานี้ถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีการปฏิบัติธรรม”

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสรู้เองโดยชอบจากการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณและได้ทรงสั่งสอนแก่พุทธบริษัทคือการละบาปอกุศลธรรมทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การชำระจิตให้บริสุทธิ์นั้นเป็นการอบรมจิตของตนอย่างแท้จริงและควบคุมการกระทำทางกายวาจาและใจด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตของตนเองให้เกิดปัญญาจนเห็นแจ้งในอริยสัจ 4 ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงพบกับความสุขที่แท้จริงได้ไตรสิกขาที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการปฏิบัติวิปัสสนาธรรมของพระพุทธองค์ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเองแล้วนำประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมาใช้ในการชีวิตประจำวันอันเป็นการพัฒนาจิตหรือยกระดับจิตให้สูงขึ้นไปสู่หนทางดับทุกข์จากการทำหน้าที่ร่วมกันของศีล สมาธิปัญญาซึ่งเป็น

พลังงานทางจิตที่มีอยู่ในตัวบุคคลผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้บรรลุถึง มรรค ผล นิพพานการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานคือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 (ที.ม. (ไทย) 10/273/301) ที่สามารถพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาจนเห็นพระไตรลักษณ์ซึ่งคุณค่าของไตรลักษณ์นี้มีความสำคัญต่อการคลายความยึดมั่นถือมั่นในชั้นที่ 5 ทำให้เกิดการมองเห็นสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและขจัดอนุสัยกิเลสในกมลสันดานของสัตว์ให้หมดจดไปด้วยมรรคญาณส่งผลให้จิตนั้นหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงพบความสุขที่แท้จริงอันเป็นกระบวนการของการชำระจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสที่มีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีความมุ่งหมายไปสู่สันติธรรม คือ ความสงบเย็น ความดับกิเลส เป็นความดับที่ไม่มีเชื้อ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ถาวร เป็นไปเพื่อความไม่เปื่อยเนิ่นและเพื่อไม่ให้กลับมาทุกข์อีก

พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง ให้ช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด และให้อบรมพัฒนาศักยภาพของตนเอง พระพุทธองค์ทรงวางหลักนั้นไว้ คือ หลักของไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มนุษย์ทั้งหลายมีศักยภาพที่พัฒนาตนเองได้อย่างสูงสุด เพราะมนุษย์มีสิ่งที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น มนุษย์มีปัญญามีจิตสำนึกมากกว่าสัตว์ชาติญาณ ไตรสิกขาจะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความสมบูรณ์ของมนุษย์ได้ ไตรสิกขา (อง.ตัก.(ไทย) 20/87/312) คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นทางด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติสมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำ การใดๆ และทำให้สุขภาพจิตดีมีความสุข ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุ รู้จักความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายด้วยความเข้าใจ ไตรสิกขากิจเป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ

วัดโพธิ์เป็นวัดที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในอดีต เคยเป็นที่จำพรรษาของพระสังฆราช (ฉิมพลี) ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่สมัยท้าวเพี้ยเมืองแพนสร้างบ้านบึงบอน (ปัจจุบันเป็นบึงแก่นนคร) เป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองขอนแก่น ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง และสร้างตั้งแต่เมื่อใด ปัจจุบันมีเนื้อที่จำนวน 10 ไร่ 2 งาน 56 ตารางวา มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 23 ไร่ 4 งาน 50 ตารางวา (ปัจจุบันได้จัดตั้งเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ตั้งอยู่หน้าวัดศรีสว่างโนนทัน) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม การศึกษาและเผยแผ่ พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งทางวัดได้จัดอบรมติดต่อกัน มาตั้งแต่ พ.ศ. 2518-ปัจจุบัน โดยกำหนดให้พระภิกษุ สามเณรที่จะเข้ามาอยู่ในสังกัดวัดโพธิ์ จะต้องผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อยเป็นเวลา 1 เดือน และจะต้องผ่านการประเมินจากพระวิปัสสนาจารย์จึงจะรับเข้าสังกัด (ส่วนศิษย์วัดจะต้องผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา 15 วัน) และจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม และกฎหมายอย่างเคร่งครัด สถานภาพวัดโพธิ์ในปัจจุบันเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ 1 (วัดโพธิ์) ได้เปิดวัดสาขาในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา นอกเขตตำบลในเมืองเขต 1 จำนวน 4 แห่ง คือ 1) วัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น 2) ศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 3) วัดชลประทาน ตำบลสีกหลอง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 4) วัดใหม่สามัคคี ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยได้ดำเนินการตามแนวทางของหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบลในเมืองเขต 1 (ธัญชัย รัตน์ ปัญญา, 2532, น. 1)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อที่จะค้นคว้าหาเหตุผลที่จะได้ทราบแนวคิดทฤษฎีการฝึกจิตในพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อที่จะได้ทราบพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาคนในสังคมไทยให้มีสติ และมีความตระหนัก ใน

การเสพบริโศก อย่างรู้เท่าทันในธรรมารมณป้องกันการเกิดตณหาที่จะนำไปสู่ปัญหา และเพื่อให้คนมีสติและเกิดปัญญามีความฉลาดเกิดกุศลจิตที่จะนำไปสู่การสร้างปัญญาที่เป็นกุศลกรรมในชีวิตของตนเองและทำให้เกิดคุณประโยชน์ในทางวิชาการด้านการศึกษาค้นคว้าทางแนวคิดการฝึกจิตและการพัฒนาจิตในทางพระพุทธศาสนาและหากคนมีประสิทธิภาพในการพัฒนาจิต แล้วจะทำให้สังคมนั้นมีความสุขและร่มเย็นและรวมถึงปลายทางมุ่งสู่ความสุขสงบในพระนิพพาน ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาแนวคิดการฝึกจิตและการพัฒนาการฝึกจิตของคน ที่มีผลต่อการพัฒนาปัญญาคนในสังคมปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการฝึกจิตในพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท ฉบับภาษาไทย โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งข้อมูลในพระไตรปิฎกจะจำกัดกรอบการศึกษาให้อยู่ในพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 – 33
- ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ซึ่งเป็นตำรา เอกสารที่เป็นงานเขียน หนังสือวิชาการจากนักปราชญ์ และงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้นมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับพรรณนาแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย แล้วสรุปผลของการศึกษาวิจัย และนำเสนอข้อมูลที่ได้มาแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. แนวคิดการฝึกจิตในพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า “จิต” มีชื่อเรียกต่างๆ กันไปหลายชื่อ คำเหล่านี้ต่างกันเพียงรูป แต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน ใช้แทนกันได้ตามความเหมาะสม แต่ที่เรียกชื่อไปต่างๆ กันนั้น ก็เพราะทำหน้าที่ต่างกัน เหมือนกับบุคคลเดียวกัน แต่มีหลายบทบาทหน้าที่ เช่นเป็นพ่อของบุตร ในขณะที่เดียวกันก็มีหน้าที่ครูบ้าง เป็นผู้อำนวยความสะดวกบ้าง เป็นประธานบ้าง เป็นลูกบ้าง ตามหน้าที่ตามภาวะของแต่ละคน ลักษณะของจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทได้แบ่งลักษณะของจิตไว้เป็น 2 อย่าง คือ สามัญญลักษณะหรือจิตทั่วไปและวิเสสลักษณะหรือจิตเฉพาะ จิตใจเรานี่เองที่เป็นตัวสร้างความหมายและสร้างความรู้สึกรู้ให้กับตนเอง ถ้าเราเป็นทุกข์ เราก็ต้องไปแก้ที่จิตและปล่อยวางความเข้าใจผิดโดยไม่มีการเพ่งโทษ เพราะความหลงเป็นตัวต้นเหตุที่สร้างอารมณ์เครียดขึ้นมาในใจ เมื่อเราไปแก้ที่เหตุหรือปล่อยวางที่เหตุ เราก็จะสามารถปลดปล่อยความทุกข์ได้อย่างง่ายดายและมี

ความสุขในปัจจุบัน ธรรมชาติของจิตนั้นมีอยู่ 3 ประการคือ (1) มีความรู้อารมณ์อยู่เสมอ (2) เป็นเหตุให้เจตสิกทั้งหลายรู้อารมณ์ได้คล้ายๆ กับผู้นำ และ (3) ทำให้สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต วิจิตรพิสดาร มนุษย์เราก็เหมือนกัน ถ้ามีร่างกาย สมอง และจิต ครอบบริบูรณ์ก็ย่อมนำชีวิตไปสู่ความสงบสุขได้ รวมทั้งช่วยเหลือคนอื่นให้มีความสุขได้ด้วย ถ้ามีแต่ร่างกายกับสมอง แต่ไม่มีจิตเป็นผู้สั่ง คนนั้น ก็เหมือนคนนอนหลับ หรือเหมือนกับคนตาย หรือมีร่างกายบริบูรณ์แต่สมองพิการ แม้จะมีจิตเป็นผู้สั่งงานก็สั่งไม่ได้ เพราะเครื่องมือคือสมองใช้การไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตแบ่งเป็น 2 ลักษณะ 1) ธรรมชาติของจิต ดันรณกลีบกลอก รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก แต่ผู้มีปัญญาสามารถฝึกจิตให้ตรงได้ 2) การฝึกจิต ใช้วิธีการตามหลักภาวนา 2 ได้แก่ 2.1) สมถภาวนา การภาวนาโดยเพ่งกสิณ จนจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง 2.2) วิปัสสนาภาวนา โดยการใช้การเจริญปัญญา ด้วยการพิจารณาสังขารตามสภาพความเป็นจริง จิตใจเรานี้เองที่เป็นตัวสร้างความหมายและสร้างความรู้สึกรู้ให้กับตนเอง ถ้าเราเป็นทุกข์ เราก็ต้องไปแก้ที่จิตและปล่อยวางความเข้าใจผิดโดยไม่มีการเพ่งโทษ เพราะความหลงเป็นตัวต้นเหตุที่สร้างอารมณ์เครียดขึ้นมาในใจ เมื่อเราไปแก้ที่เหตุหรือปล่อยวางที่เหตุ เราก็จะสามารถปลดปล่อยความทุกข์ได้อย่างง่ายดายและมีความสุขในปัจจุบัน เมื่อวิเคราะห์จากจิตที่ปรากฏในช่วงต้นนั้นก็พอที่จะสรุปได้ว่า จิตนั้นคือธรรมชาติที่รู้อารมณ์ เพราะจิตนั้นรับอารมณ์ทั้งภายนอกและภายในอยู่เสมอ จึงเรียกว่ารู้อารมณ์ โดยสภาพเช่นนี้จิตจึงเป็นผู้รู้ หรือตัวรับรู้ ดังนั้นคำว่า อารมณ์ ที่ใช้ในพุทธปรัชญาจะหมายถึง สิ่งที่เรารับรู้โดยผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่กระทบหรือสัมผัสทางกาย) และธรรมารมณ์หรือสิ่งที่รับรู้ทางใจ ที่เรียกรวมกันว่าอายตนะภายนอกนั้นเอง

ความรู้สึกนึกคิดที่นักปรัชญาชาวตะวันตกบางคนถือว่าเป็นจิตซึ่งเป็นเพียงการทำงานของวิญญาณ หรือเป็นกิจกรรมทางสมองนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่า จิต ในพุทธปรัชญา แต่เป็นสิ่งที่เรียกว่าเจตสิก อันเป็นอาการหรือคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณในพุทธปรัชญา ดังนั้น จิตที่เป็นกิจกรรมของวิญญาณจึงไม่มีในพุทธปรัชญา เพราะจิตและวิญญาณเป็นสิ่งเดียวกัน สิ่งทีเรียกว่าเป็นกิจกรรมของวิญญาณในที่นี้ก็คือ เจตสิก และจิตที่เป็นการทำงานของสมองก็ไม่มีเพราะสิ่งที่เห็นว่าเป็นการทำงานของสองนั้นไม่ใช่จิต แต่คือเจตสิก และเจตสิกก็เป็นการทำงานของจิตไม่ใช่สมอง สมองเป็นเพียงอวัยวะที่เป็นสื่อหรือเครื่องมือที่ทำงานร่วมกับจิต ทำให้ติดต่อกับร่างกายและโลกภายนอกได้

การใช้สมาธิฝึกอบรมจิตให้เจริญงอกงามด้วยการใช้สติเป็นตัวควบคุม เป็นการฝึกให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจถ่องแท้ถึงความสัมพันธ์ระหว่าง จิต สติและความคิด ใช้สติกับการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 ทำให้จิตใจสงบ สว่างและสะอาด เน้นการฝึกสติให้ระลึกรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันตลอดเวลาทั้งการยืน เดิน นั่ง และนอน ดังนั้น การฝึกจิต คือ การปฏิบัติธรรม หรือการพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข พัฒนาจิตให้มีคุณภาพมีสมรรถภาพจิต คือ มีกำลังตั้งมั่นใน ศีล สมาธิ ปัญญา คือ มีจิตใจที่สงบเยือกเย็น เป็นสุขด้วยหลักไตรสิกขา

ประโยชน์ด้านการดำเนินชีวิต การพัฒนาจิตใจของตนเอง ด้วยการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดการเพิ่มพูนข้อมูลด้านสติปัญญาทางธรรมในความจำ และใช้ข้อมูลดังกล่าวในการดำเนินชีวิตประจำวัน จะเป็นผลดีต่อจิตใจ ประโยชน์ด้านการศึกษา การฝึกพัฒนาจิตของตนเองในด้านสติ ด้วยการศึกษาเรื่องสติและฝึกเจริญสติเป็นประจำ จะทำให้มีสติมีสติตั้งมั่น (มีความตั้งใจแน่วแน่) ในการฟังคำบรรยาย ไม่เผลอสติ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่คิดและทำกิจอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จึงทำให้มีการคิด พิจารณาทำความเข้าใจ จดจำ และบันทึกเนื้อหาที่สำคัญของคำบรรยายไว้ได้เป็นอย่างดี เป็นเหตุให้ผลของการศึกษาดีขึ้น ตามกำลังความสามารถของข้อมูลด้านสติปัญญาทางโลกและข้อมูลด้านสติปัญญาทางธรรมที่มีอยู่ในความจำขณะนั้น

2. พัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ 1 เป็นสำนักที่มีบทบาทในการพัฒนาการเผยแผ่ โดยมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้น ให้สำนักปฏิบัติธรรมเป็นแหล่งรวมใจของชุมชน เป็นแหล่งให้ปัญญาของชุมชนทุกระดับ มีรูปแบบในการการเผยแผ่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับโดยเชิงรุกจะอาศัยสื่อต่างๆ ในการเข้าถึงพุทธศาสนิกชน ส่วนเชิงรับรับจะมีการจัดอบรมปฏิบัติธรรม ได้มีการพัฒนาอบรมเผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างชัดเจน ในสมัยพระครูโพธิสารคุณ ได้ทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ด้านการปฏิบัติกัมมัฏฐานติดต่อกันมิมีขาด และได้มีพระภิกษุ สามเณรอุบาสก อุบาสิกาได้สนใจในการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานเป็นจำนวนมาก ได้เน้นการบรรยายธรรมในรูปแบบอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เข้าใจถึงวิปัสสนากัมมัฏฐานจริงๆ กัมมัฏฐาน คือ สมถะหยุดนิ่ง เป็นสมาธิที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่สงบ ส่วนวิปัสสนาเดินหน้า เป็นการมีสติแก้ไขปัญหาคับด้วยปัญญา มีอยู่ 5 อย่าง ได้แก่ (1) สอนโดยพรรณนาโวหาร คือ บรรยายให้ฟัง (2) สอนโดยใช้วิธีอุปมาให้ฟัง คือ ยกตัวอย่างมาประกอบ (3) สอนจากเล่าประสบการณ์จริงให้ฟัง (4) สอนให้อยากปฏิบัติตาม คือ ให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นต่อวิปัสสนาว่าทำให้ตนมีความสุขได้ (5) สอนโดยให้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเดินจงกรม เป็นกลุ่มๆ หลายคน ประเมินผลการปฏิบัติโดยการสังเกตพฤติกรรม และการรายงานผลการปฏิบัติวิปัสสนาตามความเป็นจริง การให้ฝึกปฏิบัติในบทเรียนต่อไปแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็น 2 อย่าง ได้แก่ (1) ให้โดยอนุโลมตามฐานะของผู้ปฏิบัติ คือ ให้พอเหมาะแก่กำลังความสามารถจะปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การเดินจงกรม การยืน จะไม่บังคับว่า จะต้องได้เท่านั้นเท่านั้นที่ หรือ ได้เท่านั้นชั่วโมง เพราะไม่ใช่เป้าหมายในการปฏิบัติ ข้อสำคัญอยู่ที่การกำหนดรู้รูปร่างมากกว่าเวลาในการปฏิบัติ (2) ให้โดยสมควรแก่ปัญหา ที่ผู้ปฏิบัติพึงได้รับการแก้ไข ให้ทราบวิธีแก้ปัญหาและสนับสนุนการปฏิบัติให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก คือ แนะนำให้มีอินทรีย์แก่กล้ายิ่งขึ้นนั่นเอง

ดังนั้น อริยาบถทุกอย่าง หากกำหนดได้ติดต่อกัน จดจ่อต่อเนื่องแล้ว ญาณก็จะขึ้นเร็ว แต่ว่ากำหนดใหม่ๆ นี้ ถ้าบอกว่าทุกอย่างทุกอย่างต้องกำหนด พองหนอ ยุบหนอ ในขณะที่เดินจงกรม ถ้าอารมณ์ภายนอก เช่น รูป เสียง ไม่ชัดเจน ก็ไม่ต้องกำหนด แต่ถ้าชัดเจนก็ให้กำหนด ถ้าไม่ยอมกำหนดก็จะเกิดความขบใจและไม่ขบใจ กิเลสเข้าได้ ให้ปฏิบัติในเบื้องต้นง่ายๆ อย่างนี้ก่อน แล้วค่อยพยายามฝึกกำหนด อริยาบถย่อยต่อไป ฝึกกำหนดทวารทั้ง 5 อย่างมีสติให้มีสติกำหนดรู้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ให้รู้เท่าทันเวทนา เมื่อเกิดทุกข์ สุข หรือ ความไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดขึ้น ให้กำหนดสิ่งนั้น เมื่อจิตฝ่ายดีเกิดก็รู้ เมื่อจิตฝ่ายไม่ดีเกิดก็รู้ อารมณ์ไม่ปรารถนาเกิดก็รู้ ความโกรธเกิดขึ้นก็รู้ อารมณ์ปรารถนาเกิดก็รู้ ความโกรธขึ้นก็รู้ ความโลภเกิดขึ้นก็รู้ ให้กำหนดไปเรื่อยๆ รู้เท่าทันตามความจริง จนถึงความดับทุกข์

พัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องสมาทานศีลก่อนเสมอ ตามฐานะของตน เช่น สำหรับผู้รักษาศีล 5 ก็รักษาศีล 5 ของตนให้บริสุทธิ์ สำหรับนักปฏิบัติที่รักษาศีล 8 ก็รักษาศีล 8 ของตนให้บริสุทธิ์ สำหรับสามเณร รักษาศีล 10 สำหรับพระภิกษุ รักษาศีล 227 ก็จะต้องแสดงอาบัติก่อน หรือหากต้องอาบัติสังฆาทิเสสก็จะต้องไปเข้าปริวาสกรรมเสียก่อน เพื่อที่ความบริสุทธิ์แห่งผลการปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลให้จิตสงบเกิดสมาธิได้ง่ายขึ้น การฝึกจิตและการดำเนินชีวิตในชั้นอธิศีลสิกขานั้น สามารถละกิเลสได้ เพราะอาศัยธรรมตรงข้ามที่เป็นคู่ปรับกัน จึงเป็นการหลุดพ้นโดยชั่วคราว เพราะไม่ได้ทำลายกิเลสอย่างละเอียดได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ ที่เป็นเหตุให้กระทำบาปด้วยปัญญาที่เห็นจริงตามความเป็นจริง มีผลเพียงทำให้บรรเทาเบาบางลงไป จึงจำเป็นต้องฝึกในชั้นอธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาต่อไป เพื่อนำไปสู่การละเว้นความชั่วได้โดยเด็ดขาด สำหรับการฝึกจิตในชั้นอธิจิตสิกขานั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์, เป็นสมาธิ, ปราศจากกิเลส, เหมาะแก่การใช้งาน, ตั้งมั่น, ไม่หวั่นไหว

โดยมีกระบวนการฝึกเริ่มจากการเจริญสมาธิไปถึงขั้นอัปปนาสมาธิเพื่อให้จิตสงบจากนิวรณ์ 5 ได้แก่ ความฉันทะ (ความพอใจในงาม), พยาบาท (ความคิดร้าย), ถีนมิทธะ (ความหดหู่เชื่องซึม), อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ), วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ซึ่งเป็นอกุศลธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมอง บั่นทอนกำลังปัญญา พัฒนาการฝึกจิตกับอภิปญญาสิกขา เป็นการปฏิบัติเพื่อการรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นปัญญารู้แจ้งในธรรม ซึ่งลำดับของการฝึกจิตด้านปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์นั้น เริ่มจากการคบผู้รู้เป็นกัลยาณมิตร, การได้สดับได้ศึกษาคำสอนที่ถูกต้อง, การรู้จักคิดพิจารณาแล้วกระทำไว้ในใจ, การปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ดังนั้น ความรู้ความเข้าใจในเชิงปริยัติธรรมที่ได้ศึกษามาจึงอนุมานว่าเป็นเพียงอภิปญญาสิกขาในระดับต้น จำเป็นต้องลงมือปฏิบัติตามแนววิปัสสนาภาวนาจึงจะเกิดอภิปญญาตัวจริงขึ้น

อภิปรายผล

แนวความคิดการฝึกจิตในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การฝึกจิต คือ การปฏิบัติธรรม หรือการพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข การใช้สมาธิฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยการใช้สติเป็นตัวควบคุม เป็นการฝึกให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจองค์แห่งความสัมพันธะระหว่าง จิต สติและความคิด ใช้สติกำกับกับการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 ทำให้จิตใจสงบ สว่าง และสะอาด เน้นการฝึกสติให้ระลึกรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันตลอดเวลาทั้งการยืน เดิน นั่ง และนอน พัฒนาจิต ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คือ มีจิตใจที่สงบเยือกเย็น เป็นสุข ประโยชน์การฝึกพัฒนาจิตของตนเอง ด้วยการศึกษาร่องสติและฝึกเจริญสติเป็นประจำ ด้วยการศึกษาด้านหลักศีลมีพฤติกรรมที่ดีเป็นปกติ สมาธิมีสติในการดำเนินชีวิตประจำวัน และปฏิบัติเพิ่มพูนปัญญาทางธรรมในความจำ จะเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาวิโรจน์ วิโรจน์ (2545, น. ก) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตการศึกษาเปรียบเทียบตะวันตก สรุปได้ว่า ความหมายของภวังคจิตตามหลักอภิธรรมหมายถึงจิตที่เป็นพื้นอยู่ระหว่างปฏิสนธิกับจุติจิตแต่จิตมิได้เสวยอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 และบ่อเกิดของภวังคจิตที่เกิดจากกระบวนการทำงานของจิต ที่ทำหน้าที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา รวมถึงลักษณะ และหน้าที่ของภวังคจิต โดยภวังคจิตจัดเป็นวิมุตตจิต คือจิตไม่ได้รับอารมณ์ใด ๆ และมีลักษณะเป็นองค์แห่งภพ กล่าวโดยสรุป ภวังคจิตเป็นลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นในส่วนเวลาที่ไม่มี การเสวยอารมณ์ทางทวารเป็นจิตที่อยู่นอกเหนือจากวิธีการรับรู้เชิงประจักษ์ และเป็นส่วนหนึ่งในภาวะแห่งชีวิตหรือเป็นจิตพื้นฐานของชีวิตที่เกื้อหนุนบาปของสัตว์ไปเกิดใหม่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของจิตด้วย

สำหรับพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า เป็นสำนักที่มีบทบาทในการฝึกจิตของชุมชนทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยเชิงรุกจะอาศัยสื่อต่าง ๆ ในการเข้าถึงพุทธศาสนิกชน ส่วนเชิงรับรับจะมีการจัดอบรมปฏิบัติธรรม ได้มีการพัฒนาอบรมเผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างชัดเจน และได้มีพระภิกษุ สามเณรอุบาสก อุบาสิกาได้สนใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานเป็นจำนวนมาก ผู้ปฏิบัติจะต้องสมาทานศีลก่อนเสมอตามฐานะของตน เช่น สำหรับผู้รักษาศีล 5 ก็รักษาศีล 5 ของตนให้บริสุทธิ์ สำหรับนักปฏิบัติที่รักษาศีล 8 ก็รักษาศีล 8 ของตนให้บริสุทธิ์ เพื่อที่ความบริสุทธิ์แห่งผล การปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลให้จิตสงบเกิดสมาธิได้ง่ายขึ้น การฝึกจิตและการดำเนินชีวิตในชั้นอภิปญญาสิกขานั้นสามารถละกิเลสได้ เพราะอาศัยธรรมตรงข้ามที่เป็นคู่ปรับกัน การฝึกจิตในชั้นอภิปญญาสิกขานั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์ เป็นสมาธิ ปราศจากกิเลส เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว การฝึกจิตด้านปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์นั้น เริ่มจากการคบผู้รู้เป็นกัลยาณมิตร การได้สดับได้ศึกษาคำสอนที่ถูกต้อง การรู้จักคิดพิจารณา การฝึกจิตจึงสำคัญ เพราะมนุษย์มีจิตเป็นตัวนำการ จะต้องมีการพิจารณา คตินิกรัตริกรรมเสียก่อน การฝึกจิตจึงเป็นการกระทำเพื่อให้จิตมีสภาพตั้งมั่น มีสติระลึกรู้ได้ มีสัมปชัญญะรู้สึกตัวทั่วพร้อมตลอดเวลา ซึ่ง

สอดคล้องกับ พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล) (2548, น. 21) วัดโพธิ์จึงเป็นสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ได้ทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ด้านการปฏิบัติกัมมัฏฐานติดต่อกันมิขาด และได้มีพระภิกษุ สามเณรอุบาสก อุบาสิกาได้สนใจในการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานเป็นจำนวนมาก โดยเน้นการบรรยายธรรมในรูปแบบอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เข้าใจถึงวิปัสสนากัมมัฏฐานจริงๆ กัมมัฏฐาน คือ สมณะหฤตหนึ่ง เป็นสมาธิที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่สงบ ส่วนวิปัสสนาเดินทาง เป็นการมีสติแก้ไขปัญหาคด้วยปัญญา”

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การฝึกจิต คือ การปฏิบัติธรรม หรือการพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข การใช้สมาธิฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยการใช้สติเป็นตัวควบคุม เป็นการฝึกให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่าง จิต สติและความคิด ใช้สติกำกับกับการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 ทำให้จิตใจสงบ สว่างและสะอาด เน้นการฝึกสติให้ระลึกตัวอยู่กับปัจจุบันตลอดเวลาทั้งการยืน เดิน นั่ง และนอน พัฒนาจิต ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คือ มีจิตใจที่สงบเยือกเย็น เป็นสุข ประโยชน์การฝึกพัฒนาจิตของตนเอง ด้วยการศึกษาร่องสติและฝึกเจริญสติเป็นประจำ ด้วยการศึกษาศาสนาหลักศีลมีพฤติกรรมที่ดีเป็นปกติ สมาธิมีสติในการดำเนินชีวิตประจำวัน และปฏิบัติเพิ่มพูนปัญญาทางธรรมในความจำ จะเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย

สำหรับพัฒนาการของการฝึกจิตของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นสำนักที่มีบทบาทในการฝึกจิตของชุมชนทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยเชิงรุกจะอาศัยสื่อต่าง ๆ ในการเข้าถึงพุทธศาสนิกชน ส่วนเชิงรับรับจะมีการจัดอบรมปฏิบัติธรรม ได้มีการพัฒนาอบรมเผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างชัดเจน และได้มีพระภิกษุ สามเณรอุบาสก อุบาสิกาได้สนใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐานเป็นจำนวนมาก ผู้ปฏิบัติจะต้องสมาทานศีลก่อนเสมอ ตามฐานะของตน เช่น สำหรับผู้รักษาศีล 5 ก็รักษาศีล 5 ของตนให้บริสุทธิ์ สำหรับนักปฏิบัติที่รักษาศีล 8 ก็รักษาศีล 8 ของตนให้บริสุทธิ์ เพื่อที่ความบริสุทธิ์แห่งผล การปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลให้จิตสงบเกิดสมาธิได้ง่ายขึ้น การฝึกจิตและการดำเนินชีวิตในชั้นอริยสิกขานั้นสามารถละกิเลสได้ เพราะอาศัยธรรมตรงข้ามที่เป็นคู่ปรับกัน การฝึกจิตในชั้นอริยจิตสิกขานั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์ เป็นสมาธิ ปราศจากกิเลส เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว การฝึกจิตด้านปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์นั้น เริ่มจากการคบผู้รู้เป็นกัลยาณมิตร การได้สดับได้ศึกษาคำสอนที่ถูกต้อง การรู้จักคิดพิจารณา การฝึกจิตจึงสำคัญ เพราะมนุษย์มีจิตเป็นตัวนำการ จะต้องมีการพิจารณา คตินิกรัตริกรรมเสียก่อน การฝึกจิตจึงเป็นการกระทำเพื่อให้จิตมีสภาพตั้งมั่น มีสติระลึกรู้ได้ มีสัมปชัญญะรู้สึกตัวทั่วพร้อมตลอดเวลา

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้ปฏิบัติธรรมควรนำสติที่ฝึกอบรมดีแล้ว ไปใช้กำกับการรับรู้อารมณ์ผ่านทวารทั้ง 6 เพื่อให้รู้ทันสภาวธรรม
2. ผู้กำหนดนโยบายสูงสุดทั้งภาครัฐและเอกชนควรส่งเสริมบุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ให้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์โนนทัน หรือสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการติดตามผลการปฏิบัติธรรมของผู้ผ่านการปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์โนนทันที่มีต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย

2. ควรศึกษากิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการเรียนรู้สภาวะธรรมนำสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ธัญชัย รัตนปัญญา. (2532). *อนุสรณ์ผู้ก่อกำเนิดวัดโพธิ์*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล). (2548). *ธรรมทายาท ชุด 2*. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิโรจน์ วิโรจน์. (2545). *การศึกษาเปรียบเทียบความจริงเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับจิตในปรัชญาตะวันตก*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การเกษตรเชิงพุทธกับแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

BUDDHIST AGRICULTURE AND APPROACH ECONOMIC PROBLEM SOLUTIONS

พระครูวินัยธรรวธนา ญาณวโร¹, พระพันธ์วัฒน์ ธมมวฑฒโน²พระมหาโกวิท พาดิ³, พิปิดธนาดี สมคณเณย⁴Phrakru Winaithorn Wanthana Nanavaro¹, Phra Phanthawat Dhammavaddhano²Phramaha Kowit Padee³, Pipiddhanawadee Somkhane⁴¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author e-mail: winaithorn.wan@outlook.com

Received: 8 March 2021; Revised: 10 May 2021; Accepted: 20 May 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานและการแก้ปัญหาของเกษตรกรชุมชน และหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาทั้งในด้านเอกสาร (Documentary Research) และการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และการสังเกตในภาคสนาม (Field Work) จากกลุ่มเกษตรกรแล้วนำผลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรชุมชนตำบลพระลับ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร มีการจัดรูปแบบการบริหารเป็นกลุ่มเกษตรกรตำบลพระลับ โดยมีประธานและคณะกรรมการ รวมถึงเลขานุการ บริหารงานกลุ่ม มีการส่งเสริมอาชีพเสริมแก่สมาชิกในรูปแบบการส่งเสริมให้เรียนรู้ด้านการเกษตร การผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลและส่งเสริมการออมทรัพย์แก่สมาชิก

การแก้ปัญหการเกษตรเชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มผลผลิต โดยการเรียนรู้ การเกษตรแผนใหม่ การให้สวัสดิการแก่สมาชิก มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น อธิปไตย ๔ ภูมิธรรมมีกตละประโยชน์ มีการฝึกอบรมสมาชิกให้เรียนรู้ การผลิตสินค้าทางการเกษตรใหม่ๆ เช่น ข้าว การปลูกผักปลอดสารพิษ มีการแปรรูปเป็นสินค้า OTOP ส่วนผักก็หาตลาดรองรับให้ ชุมชนใช้หลักประชุมปรึกษาหารือกัน ระดมความคิด และช่วยกันแก้ปัญหา จึงทำให้นำไปสู่การแก้ปัญหาได้ในระดับที่น่าพอใจ

กลุ่มสหกรณ์ตำบลพระลับได้นำหลักธรรม ได้แก่ หลักภูมิธรรมมีกตละประโยชน์, หลักอธิปไตย 4, หลักสังคหวัตถุ 4, และหลักโศควิภาค มาประยุกต์ใช้ทำให้ลดปัญหาได้ดีในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ:

เกษตรเชิงพุทธ,
เศรษฐกิจพื้นฐาน,
ปัญหาเศรษฐกิจ

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study of the basic economic structure, 2) to study of solving community agricultural problems, and 3) to study of Buddhist doctrines applied in solving the problems of community agriculture in Phra Lap Sub-district. Khon Kaen Province. This is a qualitative research by studying both the documentary (Documentary Research) and collecting data target audience interview and field work observations from farmers' groups, and the results were analyzed descriptively.

The result of study revealed that: basic economic structure of community farmers in Phra Lap Subdistrict Most of the people are working as farmers. There is a management model of a group of farmers in Phra Lap Subdistrict. with the chairman and the committee including secretary group management There is an additional career promotion for members in the form of promoting learning in agriculture, producing products to meet the standards of one product, one sub-district, and promoting savings for members.

Solving Buddhist Agricultural Problems by increasing productivity by learning a new agricultural plan Providing welfare to members There were Buddhist doctrines used in solving problems such as The 4 paths of accomplishment, Virtues conducive to benefits in the present. Members are trained to learn new agricultural products such as rice, organic vegetable cultivation. They are processed into OTOP products, and vegetables are found to support the market. The people in community used the principle of meeting to discuss, brainstorm and solve problems. Thus leading to a satisfactory solution to the problem.

Phra Lap Sub-district Cooperative Group has applied the doctrines of Dharma which are The 4 paths of accomplishment, The 4 bases social solidarity and The fourfold division of money. Applied to reduce the problem well to a certain extent.

Keywords:

*Buddhist
Agriculture,
Basic Economy,
Economic
Problem*

บทนำ

จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก ซึ่งแต่เดิมสภาพสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่พึ่งตนเองและมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง โดยอาศัยระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ ในระบบเครือญาติที่เกื้อหนุนจนเจือกัน มีการแบ่งปันผลผลิตที่ได้มา มีการประกอบอาชีพเพื่อการอยู่รอด ทำให้ชุมชนในอดีตเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ แต่ในปัจจุบันประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่าง

รวดเร็ว จึงทำให้สังคมตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยมขาดความรับผิดชอบ และจิตสำนึกสาธารณะ (ประเวศ วะสี, 2542, น. 18)

แนวคิดในการพัฒนาประเทศตามแนวเศรษฐกิจกระแสหลัก (Main Stream Economy) แม้จะก่อให้เกิดผลสำเร็จหลายด้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาต่อประชาชน ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงปัญหาอื่น ที่สำคัญอีก เช่น ปัญหาภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตกในปี 2540 อันทำความวิฤติและหายนะมาสู่ประเทศชาติครั้งสำคัญที่สุดครั้งหนึ่ง เดิมนั้น แนวความคิดนี้เริ่มต้นขึ้นโลกตะวันตกแล้วเผยแพร่มาสู่โลกตะวันออก หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบที่ไม่พึงปรารถนาที่สำคัญ คือ การพัฒนา ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากยิ่งขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพอนามัยของคนในสังคมเสื่อมโทรมลง คนจนไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ มีการแข่งขันทางธุรกิจมากขึ้น สังคมเปลี่ยนจากเกษตรมาสู่อุตสาหกรรม เปลี่ยนจากการทำมาหากิน มาทำมาหาเงินเปลี่ยนจากการพึ่งพาธรรมชาติ มาพึ่งพาตลาด ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนชนบทเกิดความเปลี่ยนแปลง และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น (ดลพัฒน์ ยศธร, 2542, น. 30)

ผู้คนรุ่นใหม่เมื่อเติบโตขึ้นไม่ได้อาศัยอยู่ตามชนบทอีกต่อไป ต่างพากันหลั่งไหลเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ บางครั้งต้องเสี่ยงกับภาวะตกงาน เด็ก ๆ และผู้สูงอายุต้องอาศัยอยู่ในชุมชนชนบท ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต้องประสบปัญหาขาดทุน และมีหนี้สิน เพราะระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน มีความซับซ้อนมากขึ้น ชาวบ้านจำนวนมากปรับตัวไม่ทัน ทั้งยังมีการทำการเกษตรที่เลียนแบบตาม ๆ กัน ใช้ความรู้สึกมากกว่าความรู้ ใช้ความเห็นมากกว่าการพิจารณาเห็นคนอื่นทำแล้วรวยก็ทำตาม เช่น ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา นั้น มะนาวมีราคาแพง ผู้คนก็ต่างพากันปลูกมะนาวเพราะคิดว่าจะได้ราคาดี แต่ปรากฏว่าต่างคนต่างปลูก ผลผลิตจึงมีมากเกินไปจนล้นตลาดทำให้ขาดทุนในที่สุด (ไทยพีบีเอส, 2563, ออนไลน์)

ปัญหาจากการพัฒนาดังกล่าว ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดความไม่สมดุลทางชีวิต สังคม ตลอดจนถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะชุมชนชนบทในประเทศไทยนั้น “...มีพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ การทำไร่ ทำนา และทำสวน” (สุจินต์ ชูลักษณะ, 2544, น. 3) ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์นี้มากที่สุด ก็คือเกิดความเสียหายด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งตนเองตามแนวการเกษตรเชิงพุทธกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ว่ามีหลักการ วิธีการ การประยุกต์ และผลการพึ่งพาตนเองอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้นำผลไปปรับประยุกต์ใช้กับหมู่บ้านหรือชุมชนที่สนใจในเรื่องการพึ่งตนเองทางพระพุทธศาสนา และเสนอผลงานทางวิชาการเพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรรมชุมชนชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อเสนอแนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาของเกษตรกรรมชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการเกษตรเชิงพุทธเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เกษตรกรชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 10 คน เนื้อหาการเกษตรชุมชนประกอบไปด้วย (1) คน (2) เป้าหมาย (3) วิธีการ (4) การส่งเสริม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1) การสร้างเครื่องมือ

โดยผู้วิจัยได้นำเนื้ในการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเกษตรวิฤพุทธ ได้แก่

- ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎี หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัย และเพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

- นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามากำหนดกรอบโครงสร้างของคำถาม โดยกำหนดขอบเขตข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และตามกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้

- สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้

2.2) ลักษณะเครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานและแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกรชาวชุมชนตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ 3 สัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เกษตรกรนำมาประยุกต์ใช้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในส่วนของภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เก็บข้อมูลโดยการจดคำสัมภาษณ์ในสมุดจดบันทึกและบันทึกเทปเสียง แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นมาดำเนินการในส่วนต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำคำสัมภาษณ์นั้นมาจำแนกแจกแจงเพื่อให้ได้ผลการวิจัยตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการจัดหมวดหมู่คำสัมภาษณ์และวิเคราะห์เชิงพรรณนา ในประเด็นที่ได้กำหนดไว้ คือ (1) ผลเชิงปัจเจก : ชาวบ้านมีความสุข (2) ผลเชิงสังคมหรือส่วนรวม ได้แนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. โครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ ได้ก่อตั้งขึ้นมา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2541 ภายหลังที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ เมื่อ ปี พ.ศ. 2540 ทำให้เกิดการว่างงานขึ้น โดยนาย วินัย ทองทับ เป็นผู้นำสมาชิกและก่อตั้งกลุ่มขึ้นมา ส่วนวัตถุประสงค์ในองค์รวม ก็เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเกษตรกร มีรายได้ที่มั่นคงและมีอาชีพที่เหมาะสมแก่ความสามารถของแต่ละคน ภายหลังฤดูการทำนาเสร็จแล้ว ก็จะได้ไม่ต้องเร่ร่อนขายแรงงานในต่างแดน อีกทั้งเป็นการเพิ่มสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้อีกทางหนึ่งด้วย มีเครือข่ายของกลุ่มเกษตรกร

ด้านโครงสร้าง ประกอบด้วย ประธาน ทำหน้าที่บริหารงาน กำกับดูแล ให้คำปรึกษาและแก้ไข ปัญหาทุกอย่าง รองประธานคอยช่วยเหลือและประสานฝ่ายต่าง ๆ ให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี กรรมการทุกฝ่าย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเฉพาะฝ่าย เช่น การเงิน การตลาด การหาวัตถุดิบมาป้อนโรงผลิต เป็นต้น, มีระยะเวลาการดำเนินการนั้น เป็นเวลา 24 ปี นับแต่ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา, มีกฎระเบียบ ได้ตราไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับสมาชิก เมื่อ ปี พ.ศ. 2543 มีทั้งหมดอยู่ 6 หมวดใหญ่ และมีเงินหมุนเวียนในกลุ่ม ประมาณ 400,000 บาท ดำเนินการที่ของบประมาณจากทางราชการ ประมาณ 2 ล้านบาทเศษ โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น ด้านขีดความสามารถของกลุ่ม คือ สามารถทำผลิตภัณฑ์สู่ตลาด ระดับโอท็อป (OTOP) ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่สังคม มีผู้เข้าศึกษาดูงานมากกว่า 600 คน ทั้งนักเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ, และด้านสวัสดิการ คล้ายคลึงกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาก เพราะในชุมชนนี้ มีสมาชิกที่เข้าร่วมกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เช่น ให้สวัสดิการแก่สมาชิกที่เข้าโรงพยาบาล หรือเมื่อเสียชีวิต ได้รายละเอียด 5,000 บาท เป็นต้น อนึ่ง สำหรับเงินปันผลนั้น มีการแบ่งปันแก่สมาชิกเมื่อครบหนึ่งปี ตามหุ้นที่ได้ลงทุนไป หุ้นละ 100 บาท และไม่เกินคนละ 1,200 บาท/คน/ปี

ปัญหาในการบริหารจัดการต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิก พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ ด้านผลผลิตและด้านสวัสดิการ สรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาด้านผลผลิต ปัญหาสำคัญของการผลิตข้าวปลอดสารพิษของเกษตรกรชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มเกษตรกรในระดับตำบล แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในระดับสูงๆ ขึ้นไป เนื่องจากขาดการส่งเสริมในเชิงรูปธรรม ส่วนใหญ่จะจัดส่งเสริมด้านการไปศึกษาดูงาน เสร็จแล้ว ก็ให้เป็นหน้าที่ของกลุ่มเกษตรกร ซึ่งมีกำลังในการผลิตค่อนข้างน้อย และไม่พอต่อความต้องการของตลาด จึงทำให้เกิดปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ฉะนั้นสมาชิกในกลุ่มเมื่อขายสินค้าไม่เพียงพอ ต่อการตลาด ก็ส่งผลให้งานมีลักษณะเร่งรีบมาก อีกทั้งทุนในการดำเนินงานก็ไม่มากพอที่จะผลิตเหมือนกับโรงงาน แต่การผลิตสินค้าของกลุ่มนี้ ปัจจุบันใช้ระบบทำด้วยไฟฟ้า ซึ่งเป็นการประหยัดเวลาและทำให้งานรวดเร็วมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ปัญหาด้านผลผลิตที่พบเห็นประจำ ก็คือ การป้อนงานให้สมาชิกทำแต่ละฝ่าย ก็มีเวลาที่จำกัดในแต่ละวัน จึงให้ผลผลิตไม่ทันต่อความต้องการของตลาด ซึ่งปัญหานี้จะต้องได้รับการแก้ไขต่อไป

2) ปัญหาด้านสวัสดิการของสมาชิก การทำงานทุกอย่างในสังคมมนุษย์ ย่อมมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว คละเคล้ากันไป เพราะมนุษย์ มักมีทัศนคติที่เห็นตรงกันบ้าง ไม่ตรงกันบ้าง ฉะนั้น แม้การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวพระลับ ก็เฉกเช่นเดียวกัน เมื่อใดที่สมาชิกมีความเห็นแตกต่างออกไป

จากกฎระเบียบที่วางไว้หรือไม่เห็นพ้องกับกลุ่ม ประธานของกลุ่ม คือ คนกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหาทุกครั้ง นอกจากนั้น ยังพบว่า หากการจัดสรรผลประโยชน์ไม่ลงตัวหรือตกลงกันไม่ได้แล้ว ธุรกิจทุกประเภทหรือการดำเนินงานทุกอย่างในโลกนี้ ย่อมเป็นไปได้ยาก ไม่สะดวก มักมีปัญหาต่าง ๆ ตามมาอยู่เสมอ เช่น สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือในการทำงาน สมาชิกลาออกบ้าง หรือทิ้งภาระงานให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ทำบ้าง การทำงานไม่ประณีตเหมือนเดิม เนื่องจากการแบ่งปันผลกำไรไม่ทัดเทียมกัน ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้ดำเนินงานกลุ่มเกษตรกรในชุมชนต่าง ๆ ต่างประสบด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้น วิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ก็คือ การจัดสรรสวัสดิการต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่สมาชิกตามกำลังความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคล โดยทุกคนจะต้องรับฟังเงื่อนไขต่าง ๆ จากกลุ่มและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเอง

2. แนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับนี้ มี 2 วิธีการ ดังนี้

2.1 การแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มผลผลิตจากภูมิปัญญาของตนเอง การทำงานทุกประเภتل้วนต้องประสบกับปัญหาดูด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ง่ายหรือได้ยาก ผู้ประกอบการหรือผู้ผลิตสินค้าสู่ตลาดจะต้องให้ความสนใจแล้วรีบแก้ไขให้ทันท่วงที เพื่อที่ว่าปัญหาต่าง ๆ จะได้หมดไปหรือมีหนทางที่จะดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ มีวิธีแก้ปัญหาในการดำเนินการต่าง ๆ ของกลุ่ม คือ การเพิ่มผลผลิตไปสู่ตลาดอย่างมีคุณภาพ

2.2 การแก้ปัญหาด้วยการให้สวัสดิการแก่สมาชิก คำว่า “สวัสดิการชุมชน” นั้น หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน ซึ่งหมายถึงความรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ เช่น ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์/มิตรไมตรีที่ดีของคนในชุมชน รู้สึกมั่นคง ภาควิชาจิต อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความสุข ใครควรเป็นผู้จัดสวัสดิการชุมชน สวัสดิการชุมชนมิใช่เรื่องที่ทำไปเพื่อสร้างสวัสดิการภาพและไม่เน้นเรื่องตัวเงินแบบสงเคราะห์ แต่มุ่งสร้างความมั่นใจอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข จึงเป็นเรื่องที่ชาวชุมชนจะเป็นผู้ร่วมกันสร้างให้เป็นของชุมชนและเพื่อชาวชุมชนเอง ชุมชนจึงควรเป็นผู้จัดการเอง โดยรัฐหรือองค์กรภายนอกหนุนเสริมแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ (ไม่ใช่สัมพันธ์กันแบบผู้ให้กับผู้รับ) ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการของชุมชนสามารถสอดแทรกไปได้ในทุกกิจกรรม ริเริ่มแล้วต่อยอดกันเรื่อยไป ภายใต้ความพร้อมและความเห็นชอบร่วมกันของชาวชุมชนเอง สวัสดิการชุมชนจะเกิดประโยชน์กับใครบ้าง ผู้ที่ได้ประโยชน์จากสวัสดิการชุมชน ได้แก่ทุกคนในชุมชน รวมทั้งคนในสังคม โดยผู้ด้อยโอกาสจะได้รับการช่วยเหลือให้มีโอกาสมีส่วนร่วมและสามารถเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี ผู้ที่อยู่ในภาวะปกติได้รับการป้องกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ส่วนผู้ที่มีความพร้อมทางการเงิน จะได้รับความอบอุ่น น้ำใจไมตรี มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุน หลักสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน จากบทเรียนการจัดระบบสวัสดิการชุมชน ที่ชุมชนดำเนินการกันเองในพื้นที่ต่าง ๆ สรุปได้ว่า การจัดสวัสดิการชุมชนมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1) ทำจากสิ่งที่เป็นจริง ถ้าตั้งใจไม่สำเร็จ สวัสดิการชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของแต่ละพื้นที่ ตั้งใจทำโดยลอกเลียนแบบกันไม่ได้ เช่น เห็นชุมชนอื่นให้สวัสดิการผู้สูงอายุเดือนละ 300 บาท ก็ให้บ้าง อาจไปไม่รอดเพราะเงินไม่พอ ต้องดูว่าคนที่นี้คิดอย่างไร กลุ่มเรามีเงินอยู่เท่าไร เริ่มจากจุดนั้น ควรรู้ก่อนว่าตอนนี้บ้านเราเป็นอย่างไร มีรากเหง้า มีกลไกอย่างไร แล้วจึงกำหนดอนาคตต่อไปว่าบ้านเราจะเป็นอย่างไร ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราเอง เพื่อประโยชน์แก่ผู้ด้อยโอกาส

2) เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เหมือนต้นไม้ที่แตกกิ่งละ 2 ใบ ต่อไปก็เติบโตเป็นพุ่มใหญ่ หากคิดจัดสวัสดิการแบบรวดเร็วเกินไป โดยที่คนไม่พร้อม ไม่มีส่วนร่วม ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของก็จะเหมือนการใส่ปุ๋ยมากเกินไป ต้นไม้อาจจะตายได้เพราะเกินกำลัง ไม่เกิดสวัสดิการที่เป็นของคนในชุมชน

3) เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนอยากทำงาน อยากทำดี เช่น ใครทำงานเพิ่ม จ่ายเงินสมทบให้ ใครบริหารเงินให้งอกเงยขึ้นมาก็จะจ่ายสมทบให้ สิ่งสำคัญคือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ทำงานสร้างเม็ดเงิน หากมีเงินสนับสนุนควรให้ตามความจำเป็นและพอดี ไม่ใช่ใช้เงินเป็นเป้าหมายหรือหาเงินมาแจกจ่าย

4) ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชน ควรให้ทุกคนได้ แต่มุ่งเน้นคนยากจนและด้อยโอกาส ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตกลงกติกาและใช้ร่วมกัน

5) เป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหากัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่เกิดจนตาย กับคนทุกเพศทุกวัย การสร้างสวัสดิการจะเริ่มจากเรื่องใดก็ได้ โดยจัดสรรผลกำไรส่วนหนึ่งมาทำสวัสดิการ เช่น

- เชื่อมโยงกิจกรรม เช่น ค่ายรักษาพยาบาลทำขวัญเด็กแรกเกิด ผู้ติดเชื้อ ผู้สูงอายุ เปียประชุมผู้นำ เป็นต้น

- เชื่อมโยงคน 3 วัย คือ ผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชน ให้เป็นชายเดียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน เพราะทั้งหมด คือ มาจากคน ๆ เดียวกัน เพียงแต่ ต่างเวลา โดยสร้างกิจกรรมร่วมกัน สร้างเงื่อนไขการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน

- เชื่อมโยงกลุ่มคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เช่น ในหมู่บ้านมีคน 4 กลุ่ม ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน, องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และประชาคม โดยกิจกรรมจะสร้างให้เชื่อมโยงไว้ทั้งหมด ทำให้มาทำงานร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันได้ ร่วมมือร่วมใจกัน

- เชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ คนสามารถเรียนรู้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ เช่น การอนุรักษ์ป่า ปูยชีวภาพ

6) ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเสมอ (ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งหามาให้ อีกฝ่ายหนึ่งรอรับ) จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรี เช่น จัดเงื่อนไขที่ทุกคนมีส่วนร่วมจ่ายสมทบ กันเงินบางส่วนเติมเข้ากองทุน นำดอกผลกองทุนบางส่วนขยายกิจกรรมต่อ ทำให้ทุกคนในกลุ่ม/ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของทุนและได้รับสวัสดิการไปในเวลาเดียวกัน

7) ต้องทำด้วยความรักและอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่า ชาวบ้านสามารถสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม อดทนต่อความคิดความเห็นที่ไม่ตรงกัน ยอมรับการคิดค้น ดำเนิน โดยถือว่าเป็นครู เป็นบทเรียนที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาทำให้เขาฉลาดขึ้น ทำงานได้ดีขึ้น

ดังนั้น กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จึงมีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก ที่เรียกว่าให้สวัสดิการสำหรับการดูแลเอาใจใส่ต่อกัน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ อีกทั้งยังเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนทั่วไปที่สนใจและต้องการมาฝึกประกอบอาชีพตามโครงการต่าง ๆ ก็ยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมงานฝีมือ เป็นต้น เมื่อกล่าวในองค์รวมแล้ว กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ ถือว่าได้ให้สวัสดิการอีกองค์กรหนึ่งแก่สังคม และประโยชน์แก่สมาชิก ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงองค์กรเล็ก ๆ ของชุมชนก็ตาม จนกระทั่งมีความชำนาญโดยเฉพาะและสามารถที่จะผลิตออกไปสู่ตลาดได้อย่างภาคภูมิใจของชุมชน พอสรุปสวัสดิการด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. การให้สวัสดิการแก่สมาชิก ดังนั้น สรุปรประโยชน์ที่เกิดในด้านสวัสดิการของสมาชิก มี 3 กรณีใหญ่ๆ คือ (1) ให้สวัสดิการแก่บุตรและมารดาเมื่อคลอด คือ เงินที่กลุ่มได้ให้แก่ทารกที่คลอด 500 บาท, ให้มารดาที่นอนพักอยู่โรงพยาบาล คืนละ 100 บาท และไม่เกิน 10 คืน (หรือไม่เกิน 1,000 บาท/ปี) (2) ให้สวัสดิการในกรณีเจ็บ คือ หากมีสมาชิกเกิดเจ็บป่วยไข้ ต้องนอนที่โรงพยาบาล จะได้รับคืนละ 100 บาท ปีละไม่เกิน 10 คืน (หรือไม่เกิน 1,000 บาท/ปี) (3) ให้สวัสดิการกรณีการตาย คือ เงินที่สมาชิกจะได้รับ คือ จำนวน 5,000 บาท

ข. การให้เงินปันผลแก่สมาชิก เมื่อกล่าวถึงการทำงานทุกอย่างในปัจจุบัน มนุษย์เรามีความจำเป็นที่จะต้องบำบัดทุกข์ และเพิ่มพูนความสุขให้แก่ตนและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขในด้านปัจจัย 4 คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค แม้ในทางพระพุทธศาสนา ท่านก็สอนว่าให้รู้จักหลักของความสุข ซึ่งความในที่นี่ ท่าน หมายถึงว่า คนเราจะต้องมีความสุขตามธรรมชาติของโลกหรือของคลุหส์ถ์ อันเป็นความสุขในระดับประชาชนหรือคนทั่วไป เป็นความสุขที่ควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ อีกทั้งเป็นความสุขโดยชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควร มีดังนี้

1) อติสุข คือ สุขเกิดจากความมั่งคั่งทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน โดยชอบธรรม

2) โภคสุข คือ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

3) อนนสุข คือ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนเป็นไท อีกทั้งเป็นคนไม่มีหนี้สิน

4) อนวัชสุข คือ สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในบรรดาสุข 4 อย่างนี้ อนวัชสุข มีค่ามากที่สุด 15

ค. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อสังคม กลุ่มเกษตรชุมชนชาวตำบลพระลับนี้ ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ศึกษาดูงานของโรงเรียน/วิทยาลัย กลุ่มอาชีพเพื่อน ตลอดจนเป็นวิทยากรการผลิตข้าวปลอดสารพิษ ตลอดจนการบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรสู่สังคม

เกษตรกรรมชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น ได้นำแนวทางการสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำรินี้เป็นการทำให้ชาวบ้านได้รู้จักการพึ่งตนเอง คือการใช้ศักยภาพหรือความสามารถที่มีอยู่ในตนให้เกิดประโยชน์รวมทั้งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเป็นการรักษาระบบธรรมชาติให้เกิดสมดุล ชาวบ้านก็มีความสุขกับการได้เป็นผู้สร้างอาชีพและรายได้ ทำให้มีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ต้องทุกข์ใจมากกับการดิ้นรนหาเงินมาเลี้ยงชีพและการใช้สิ่งของเกินความจำเป็น ในส่วนของสังคมทำให้ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกัน ได้แนวคิดใหม่ๆ ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กัน เป็นการได้สร้างสังคมแห่งเกษตรกรรมยุคใหม่ที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักที่ภูธธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันที่คลุหส์ถ์ถึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือมีความพากเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้แนะนำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว เพื่อการแก้ปัญหาของเกษตรกรให้ยั่งยืนต่อไป

3. หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวพระลับ ก็เช่นเดียวกันกับชุมชนอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดพระสงฆ์ และได้รับฟังหลักพุทธธรรมทางศาสนา พร้อมกับนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพของตนเอง เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว มีดังนี้

3.1 หลักหรือ “ทิวฐธัมมิกัตถะ” ซึ่งส่วนใหญ่เรียกว่า หัวใจเศรษฐี (อุ.อา.ก.ส.) อันเป็นประโยชน์ซึ่งเกิดขึ้นไปในปัจจุบันชาตินี้ เป็นธรรมะข้อต้น ๆ ในการดำเนินชีวิตแบบคุณวิเศษเพื่อให้ประสบกับความสุข โภคทรัพย์ต่าง ๆ ตามโลกียวิสัย กล่าวคือ การถึงพร้อมด้วยความขยัน, การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์, การมีมิตรที่ดี และการรู้จักใช้จ่ายพอเหมาะแก่เศรษฐกิจในครัวเรือนของตนเอง

3.2 หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สำหรับการประกอบอาชีพหรือเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีพ ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 คือ มีความพอใจทำงาน, มีความขยันพากเพียรไม่ทอดทิ้งกลางคัน, มีใจจดจ่อต่ออาชีพและมีปัญญาพิจารณาทบทวนงานที่กระทำนั้น ๆ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ หากมีปัญหาที่จะช่วยกันร่วมมือแก้ปัญหาไปตามสถานการณ์นั้น ๆ

3.3 หลักสังฆัตถุ 4 อย่าง ได้แก่ ทาน การแบ่งปันหรือช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของต่อกัน, ปิยวาจา การพูดคุยกันอย่างมีมิตรไมตรี พูดด้วยเมตตาจิตต่อกัน, อตถจริยา ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเกื้อกูลไม่ทำลายประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง และสมานัตตตา ปฏิบัติต่อสมาชิกอย่างเคารพให้เกียรติ วางตนเสมอภาค ไม่ถือพาวเขาพวกเรา

3.4 หลักโภคาทิยะ ซึ่งเป็นการแบ่งปันทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม เพื่อเฉลี่ยไปยังส่วนต่าง ๆ คือ ใช้เลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว มิตรสหาย การลงทุน ป้องกันความเสี่ยงจากภาวะต่าง ๆ เช่น ความเจ็บป่วย กะทันหัน อัคคีภัย อุทกภัย เป็นต้น และการพลีกรรม 5 อย่าง มี สงเคราะห์ญาติเสียภาษีอากรแก่รัฐ เป็นต้น ประการสุดท้ายก็ให้ความอุปถัมภ์ค้ำจุนต่อศาสนทายาท คือ พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาที่ท่านมีเมตตาให้ธรรมะเป็นทาน หรือเป็นวิทยาทาน การใช้ทรัพย์กรณีนี้ เรียกว่า “โภคาทิยะ” คือ ถือเอาประโยชน์จากทรัพย์ หรือใช้สอยให้เป็นประโยชน์สูงสุด

อภิปรายผล

โครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ ทำการเกษตรได้แก่ นาข้าว การพัฒนาผลผลิตข้าวเป็นสินค้า OTOP ในด้านขีดความสามารถของกลุ่ม คือ ทำผลิตภัณฑ์สู่ตลาดระดับโอท็อป (OTOP) มีผู้เข้าศึกษาดูงานมากกว่า 600 คน เช่น ประชาชน รวมทั้งนักเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนั้น ด้านสวัสดิการ มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาก เพราะในชุมชนนี้มีสมาชิกที่เข้าร่วมกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ปัญหาในการบริหารจัดการต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิก มี 2 ลักษณะ คือ (1) ปัญหาด้านผลผลิต ขาดการส่งเสริมในเชิงรูปธรรม ส่วนใหญ่จะจัดส่งเสริมแค่ด้านการไปศึกษาดูงาน มีกำลังในการผลิตค่อนข้างน้อย และไม่พอต่อความต้องการของตลาด (2) ปัญหาด้านสวัสดิการของสมาชิก การจัดสรรผลประโยชน์ไม่ลงตัวหรือตกลงกันไม่ได้ มักมีปัญหาต่าง ๆ ตามมาอยู่เสมอ เช่น สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือในการทำงาน สมาชิกลาออกบ้าง หรือทิ้งภาระงานให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ทำบ้างการทำงานไม่ประณีตเหมือนเดิม เนื่องจากการแบ่งปันผลกำไรไม่ทัดเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่งทิพย์ ชัยพรม, เกตุมนี มากมี และ เสริมศักดิ์ นันทิทรภ (2558, น. 169-170) ศึกษากระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไย ตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้

ปลูกกล้วย คือ 1) การมาประชุมไม่พร้อมเพรียงกัน 2) การไม่แสดงความคิดเห็นในการประชุม 3) ไม่มีการท้าวาระการประชุม 4) ไม่มีกิจกรรมให้สมาชิกกลุ่ม ได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ 5) สมาชิกกลุ่มขาดประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีม 6) ขาดความรู้เรื่องเกี่ยวกับการตลาด 7) ขาดผู้นำที่มีความรู้และมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการกลุ่ม 8) ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการกลุ่ม

แนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของชาวตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น ได้นำแนวทางการสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำรินี้เป็นการทำให้ชาวบ้านได้รู้จักการพึ่งตนเอง คือการใช้ศักยภาพหรือความสามารถที่มีอยู่ในตนให้เกิดประโยชน์รวมทั้งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเป็นการรักษาระบบธรรมชาติให้เกิดสมดุล ชาวบ้านก็มีความสุขกับการได้เป็นผู้สร้างอาชีพและรายได้ ทำให้มีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ต้องทุกข์ใจมากกับการดิ้นรนหาเงินมาเลี้ยงชีพและการใช้สิ่งของเกินความจำเป็น ในส่วนของสังคมทำให้ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกัน ได้แนวคิดใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กัน เป็นการได้สร้างสังคมแห่งเกษตรกรรมยุคใหม่ที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันที่คลุ้ห้ส่ถึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพากเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้นำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว เพื่อการแก้ปัญหาของเกษตรกรให้ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ ธนินท์ ศิริวรรณ (2555, น. ก) ศึกษากระบวนการพึ่งตนเองด้านอาหารและพลังงานของกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติสองสสิ่ง ตำบลสองสสิ่ง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ผลการศึกษาสรุปว่า การพึ่งตนเองทางด้านอาหารและการพึ่งตนเองด้านพลังงาน มีกระบวนการ 2 ขั้นตอน คือ 1) สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านอาหารด้วยการวางแผนปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ให้สามารถเก็บกินได้ทุกวัน ส่วนด้านพลังงานสามารถใช้ทรัพยากรใกล้ตัว โดยการประยุกต์ใช้พลังงานทดแทนจากแสงอาทิตย์ ผลิตระแสไฟฟ้าใช้ส่องสว่าง ใช้พลังงานความร้อนจากชีวมวลเศษไม้และถ่าน ทั้งยังประยุกต์ใช้มูลสัตว์ผลิตก๊าซชีวภาพเป็นพลังงานความร้อนและผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากพืชพลังงาน ใช้กับเครื่องจักรกล 2) สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต มีการสร้างปัจจัยการผลิต วางผังจัดสรรพื้นที่ดิน จัดสรรระบบน้ำ มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์โดยไม่พึ่งสารเคมีทุกประเภท ซึ่งมีองค์ประกอบนำไปสู่ความสำเร็จ คือ คุณสมบัติของตัวเกษตรกร ที่มีอุดมการณ์อันแน่วแน่ เชื้อมนั่นและศรัทธาการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัยด้านบริบทชุมชนที่มีสภาพสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม มีทุนทางสังคมมีระบบเครือข่าย มีการพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน ทำให้ส่งผลดีต่อจิตใจของกลุ่ม อีกทั้งยังมีรายได้เพิ่มพูนจากกิจกรรมลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต และมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งครอบครัวและกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านอาหารและพลังงาน

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวพระลับ ก็เช่นเดียวกันกับชุมชนอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดพระสงฆ์ ได้แก่ (1) หลักหรือ “ทฤษฎีธัมมิกัตถะ” ซึ่งส่วนใหญ่เรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (2) หลักอิทธิบาท 4 (3) หลักสังฆัตถุ 4 อย่าง (4) หลักโศคาทียะ และได้รับฟังหลักพุทธธรรมทางศาสนา พร้อมกันนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2540, น. 16) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจตามแนวพุทธศาสตร์ว่า พุทธศาสตร์เป็นจริยธรรมที่มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อเศรษฐกิจ เพราะเป็นคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ที่จะดำเนินกิจกรรมทางการผลิต ให้เรามีความขยัน ซื่อสัตย์ รักงาน ตรงต่อเวลา เพื่อให้มีคุณภาพในการผลิตและดำรงชีวิตอย่างผาสุก

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

โครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ ในด้านขีดความสามารถของกลุ่ม คือ ทำผลิตภัณฑ์สู่ตลาดระดับโอท็อป (OTOP) มีผู้เข้าศึกษาดูงานมากกว่า 600 คน เช่น ประชาชน รวมทั้งนักเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนั้น ด้านสวัสดิการ มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาก เพราะในชุมชนนี้ มีสมาชิกที่เข้าร่วมกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

ปัญหาในการบริหารจัดการต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิก มี 2 ลักษณะ คือ (1) ปัญหาด้านผลผลิต ขาดการส่งเสริมในเชิงรูปธรรม ส่วนใหญ่จะจัดส่งเสริมแค่ด้านการไปศึกษาดูงาน มีกำลังในการผลิตค่อนข้างน้อย และไม่พอต่อความต้องการของตลาด (2) ปัญหาด้านสวัสดิการของสมาชิก การจัดสรรผลประโยชน์ไม่ลงตัวหรือตกลงกันไม่ได้ มักมีปัญหาต่าง ๆ ตามมาอยู่เสมอ เช่น สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือในการทำงาน สมาชิกลาออกบ้าง หรือทิ้งภาระงานให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ทำบ้าง การทำงานไม่ประณีตเหมือนเดิม เนื่องจากการแบ่งปันผลกำไรไม่ทัดเทียมกัน

การแก้ปัญหาของเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ พบว่า เกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ จังหวัดขอนแก่น ได้นำแนวทางการสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำรินี้เป็นการทำให้ชาวบ้านได้รู้จักการพึ่งตนเอง คือการใช้ศักยภาพหรือความสามารถที่มีอยู่ในตนให้เกิดประโยชน์รวมทั้งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเป็นการรักษาระบบธรรมชาติให้เกิดสมดุล ชาวบ้านก็มีความสุขกับการได้เป็นผู้สร้างอาชีพและรายได้ ทำให้มีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ต้องทุกข์ใจมากกับการดิ้นรนหาเงินมาเลี้ยงชีพและการใช้สิ่งของเกินความจำเป็น ในส่วนของสังคมทำให้ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกัน ได้แนวคิดใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กัน เป็นการได้สร้างสังคมแห่งเกษตรกรรมยุคใหม่ที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทฤษฎีใหม่ 3 ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่คฤหัสถ์ถึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพากเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้แนะนำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว เพื่อการแก้ปัญหาของเกษตรกรให้ยั่งยืน

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวพระลับ ก็เช่นเดียวกันกับชุมชนอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดพระสงฆ์ ได้แก่ (1) หลักหรือ “ทฤษฎีใหม่ 3 ประการ” ซึ่งอีกนัยหนึ่งเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (2) หลักอิทธิบาท 4 (3) หลักสังหัตถ์ 4 อย่าง (4) หลักโภคอาทิยะ และได้รับฟังหลักพุทธธรรมทางศาสนา พร้อมกับการนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับ ควรมีการแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ในการทำงานกันอยู่เสมอ ทั้งในแง่การผลิตและการพัฒนางานฝีมือ ตลอดจนการไปศึกษาดูงาน การเรียนรู้เรื่องการตลาด ทั้งนี้เพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นมาปรับใช้ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

2. ระดับองค์กรย่อยส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล, โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นหน่วยงานหรือสถานศึกษาที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มเกษตรกรควรมีข้อมูลขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะได้ช่วยกันประชาสัมพันธ์ผลงานของกลุ่มนี้ให้เป็นที่รู้จักกันดีทั้งต่อประชาชนในพื้นที่และต่อผู้สนใจทั่วไป เพราะการเข้าถึงข้อมูลระดับตำบลเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบันเนื่องจากมีฐานข้อมูลในเว็บไซต์ (website) ซึ่งเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

3. ในระดับจังหวัดขอนแก่น เช่น อุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น, องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, ควรให้การสนับสนุนในแง่องค์ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการทำนาข้าว และการแปรรูปผลผลิตให้เป็นสินค้า OTOP เครื่องมือที่กลุ่มควรจะนำไปใช้ประกอบอาชีพ และมีการขยายจำนวนเครื่อง ตลอดจนสมาชิกให้เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปีเพราะจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีรายได้ต่อเนื่อง มีงานทำ มีรายได้ที่จะเลี้ยงตัวเองได้โดยพึ่งภาครัฐน้อยลง เป็นการพึ่งพาของชุมชนมากกว่า

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์หลักพุทธธรรมของกลุ่มเกษตรกรชุมชนชาวตำบลพระลับกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

2. ศึกษาผลการบริหารจัดการเศรษฐกิจเชิงพุทธกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจแห่งชาติ

3. ศึกษาเชิงวิเคราะห์เศรษฐกิจแนวพุทธกับการพัฒนาสังคมไทยที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ดลพัฒน์ ยศธร. (2542). รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ไทยพีบีเอส. (2563). มะนาวล้นตลาด ราคาดิ่งลูกละ 15 - 50 สต.. สืบค้น 24 ธันวาคม 2563. จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/264992>.
- ธนิษฐ์ ศิริวรรณ. (2555). กระบวนการพึ่งตนเองด้านอาหารและพลังงานของกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติสองสสิ่ง ตำบลสองสสิ่ง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ประเวศ วะสี. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- รุ่งทิพย์ ชัยพรหม, เกตุมนี มากมี และเสริมศักดิ์ นันทิทรภ. (2558). กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไย ตำบลหอด อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่. วารสารบัณฑิตวิจัย, 6(1), 165-175.
- สุจินต์ ชูลักษณะ. (2544). การประเมินผลการฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่. (ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).

คำแนะนำผู้นิพนธ์บทความ

1. ลักษณะของบทความที่ตีพิมพ์

- 1) ต้นฉบับบทความพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft word ตัวอักษร TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษขนาด A4 โดยให้ห่างจากขอบบน 2.54 เซนติเมตร ขอบล่าง 2.54 เซนติเมตร ขอบซ้าย 2.54 เซนติเมตร และขอบขวา 2.54 เซนติเมตร และระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 ซึ่งความยาวของบทความกำหนดดังนี้
 - บทความวิจัยไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
 - บทความวิชาการไม่เกิน 17 หน้ากระดาษ A4
 - บทวิจารณ์หนังสือและบทความปริทรรศน์ไม่เกิน 10 หน้ากระดาษ A4
- 2) บทความที่ส่งมาจะต้องเป็นบทความที่เขียนใหม่ทั้งหมด ผู้เขียนจะต้องไม่เคยตีพิมพ์บทความนี้มาก่อน หรือ บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องไม่อยู่ในขั้นตอนการพิจารณาของวารสารอื่น ทั้งนี้หากเป็นบทความจากการนำเสนอสัมมนา ประชุมวิชาการ งานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ จะต้องเขียนกำกับไว้ในเชิงอรรถหน้าแรกของบทความ
- 3) บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องไม่ผิดจริยธรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการคัดลอกผลงานของผู้อื่น รวมถึงการคัดลอกผลงานของตนเอง และการบิดเบือนข้อมูล รวมถึงข้อมูลเท็จ
- 4) การจัดเตรียมต้นฉบับในการส่งมายังวารสารเพื่อพิจารณาตีพิมพ์นั้น จะต้องจัดเตรียมต้นฉบับให้มีความชัดเจน ครบถ้วนตามกฎหมายของวารสาร

2. การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์

ผู้นิพนธ์บทความจะต้องเตรียมบทความตามเกณฑ์และเงื่อนไขของวารสาร จากนั้นส่งบทความมาที่ระบบของเว็บไซต์ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/about> โดยจะต้องส่งไฟล์ได้แก่

- 1) ไฟล์บทความฉบับสมบูรณ์ตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสาร
- 2) ไฟล์แบบขอส่งบทความลงลายมือชื่อยืนยันว่าบทความไม่เคยตีพิมพ์และไม่ได้ส่งตีพิมพ์กับที่อื่นมาก่อน
- 3) ไฟล์แนบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งบทความ (ถ้ามี)

3. การจัดเตรียมต้นฉบับบทความ

ต้นฉบับบทความจะต้องเป็นบทความที่พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft word ตัวอักษร TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษขนาด A4 โดยให้ห่างจากขอบบน 2.54 เซนติเมตร ขอบล่าง 2.54 เซนติเมตร ขอบซ้าย 2.54 เซนติเมตร และขอบขวา 2.54 เซนติเมตร และระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 โดยส่วนประกอบหลักต้องประกอบด้วย

- 1) ชื่อเรื่องภาษาไทย (ตัวหนา ขนาด 18) และ ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ (ตัวหนา ขนาด 16) จัดชิดซ้าย

- 2) ชื่อผู้พิมพ์บทความภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรขนาด 16) เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด จากชื่อเรื่องลงมา จัดชิดซ้าย
- 3) บทคัดย่อภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรขนาด 16) จัดให้อยู่ในกรอบที่เทมเพลตวารสาร จัดไว้เท่านั้น โดยไม่เกิน 350 คำ
- 4) คำสำคัญภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ ให้มี 3-5 คำ และจัดอยู่ในส่วนที่วารสารกำหนดไว้ในเทมเพลตของวารสาร
- 5) เนื้อหา การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด
- 6) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)
- 7) เอกสารอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA 6th edition)

ในการจัดเตรียมต้นฉบับบทความ ให้ผู้พิมพ์จัดเตรียมต้นฉบับบทความซึ่งจะต้องมีส่วนประกอบตามประเภทต่าง ๆ ของบทความเรียงลำดับดังนี้

3.1 บทความวิจัย

บทความวิจัยคือบทความที่ได้จากการทำวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขอบข่ายเนื้อหาที่ทางวารสารเปิดรับ ซึ่งบทความวิจัยจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบเรียงลำดับดังนี้

- 1) ชื่อเรื่อง ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) ชื่อผู้แต่งและสังกัด ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 350 คำ
- 4) คำสำคัญ 3-5 คำ
- 5) บทนำ เป็นส่วนของที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย ในส่วนนี้จะต้องเขียนแสดงการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาในส่วนเดียวกันนี้เลย รวมถึงคำถามของการวิจัยด้วย
- 6) วัตถุประสงค์ของการวิจัย เป็นส่วนเขียนแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย อาจจะเขียนโดยรวมหรือเขียนแยกเป็นข้อ ๆ ก็ได้
- 7) วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยรูปแบบของการวิจัย การดำเนินการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย กลุ่มประชากรและตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุป และในส่วนนี้อาจจะเขียนกรอบแนวคิดของการวิจัยด้วย (ถ้ามี)
- 8) ผลการวิจัย แสดงผลการวิจัยตามที่คุณวิจัยค้นพบ
- 9) อภิปรายผล เขียนอภิปรายผลการวิจัยให้ละเอียด นำเสนอถกเถียงโต้แย้งอย่างลุ่มลึกและครอบคลุม

- 10) **สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ** สรุปผลการวิจัยอย่างครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ และเขียนข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย
- 11) **เอกสารอ้างอิง** เขียนอ้างอิงท้ายเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง เรียงตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง โดยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยจนครบแล้วค่อยตามด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

3.2 บทความวิชาการและบทความปริทรรศน์

บทความวิชาการคือบทความที่เขียนขึ้นซึ่งได้มาจากประสบการณ์วิจัยอันเป็นเวลายาวนานของผู้วิจัย หรือเป็นบทความที่นำเสนอข้อถกเถียง แนวคิด หรือกรอบการศึกษาใหม่ ๆ ในวงการวิชาการ ส่วนบทความปริทรรศน์คือบทความที่เขียนขึ้นแสดงถึงการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการวิจัย ประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน รวบรวมแล้วนำเสนอเพื่อนำไปสู่ปัญหาใหม่ในการวิจัย โดยมีส่วนประกอบดังนี้

- 1) **ชื่อเรื่อง** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) **ชื่อผู้แต่งและสังกัด** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) **บทคัดย่อ** ความยาวไม่เกิน 250 คำ
- 4) **คำสำคัญ** 3-5 คำ
- 5) **บทนำ**
- 6) **เนื้อหา** แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 7) **บทสรุป**
- 8) **เอกสารอ้างอิง** เขียนอ้างอิงท้ายเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง เรียงตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง โดยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยจนครบแล้วค่อยตามด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

3.3 บทวิจารณ์หนังสือ

เป็นการแนะนำหนังสือที่น่าสนใจ ทั้งนี้จะต้องแสดงจุดเด่น จุดด้อย และข้อเสนอแนะต่อหนังสือที่นำมาวิจารณ์ ส่วนประกอบมีดังนี้คือ

- 1) **ชื่อเรื่อง** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) **ชื่อผู้วิจารณ์และสังกัด** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) **เนื้อหา** แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) **บทสรุป**
- 5) **เอกสารอ้างอิง**

กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่าน หรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงคุณภาพหลายและความเหมาะสม

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการพร้อมตัวอย่างประกอบ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

- 1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์เล่มที่ชื่อเครื่องหมายวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย/20/12/50), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล/18/100)
- 2) ผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (เด่นพงษ์ แสนคำ, 2562, น. 20)
- 3) ผู้แต่งสองคนให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองคนเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และ สุวิทย์ อธิ์ ศาสวัต, 2563, น. 32) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (พระพรหมบัณฑิต ประยูรธมมจิตโต, 2550, น. 45; ป.อ. ปยุตโต, 2560, น. 52)
- 4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างชื่อของผู้แต่งคนแรกเว้นวรรคหนึ่งครั้งเพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (สังเวียน สามาง และคณะ, 2558, น. 36)
- 5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่งเช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง
- 6) กรณีอ้างอิงสื่อออนไลน์ อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) และใส่คำว่า “ออนไลน์” เช่น (หลวงพ่อบราโมทย์ ปาโมชโช, 2562, ออนไลน์)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

- 1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และ หน้า ที่นำมาอ้างอิง เช่น (Rawls, 1999, p. 16)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Barry & Larope, 2010, p. 46) และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารทีนำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Rawls, 1999, p. 87; Barry & Larope, 2010, p. 78)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง (Rawls et al., 2008, p. 95)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

5) กรณีอ้างอิงสื่อออนไลน์ อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) และใส่คำว่า “ออนไลน์” เช่น (Doyle, M. W., 2004, Online)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

- 1) บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด ใช้ นานมีบุ๊คส์
- 2) สำนักพิมพ์เทียนวรรณ ใช้ เทียนวรรณ
- 3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิงท้ายบทความ

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2516). ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมุลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย.

Coady, D. (2012). *What to believe now: Applying Epistemology to Contemporary Issues*. Oxford: Blackwell.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ดําคง คงเดช. (2560). การสร้างความปรองดองในสังคมไทยด้วยหลักพุทธศาสนา ใน อนันต์ แจ่มชีน (บรรณาธิการ), *ธรรมโอศถกกับการเียวยาสังคม*. (น. 112-125). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

Greco, J. (1999). Introduction What is Epistemology?. In Greco, J. & Sosa, E. (Eds.). *The Blackwell Guide to Epistemology*. (pp. 1 – 32) Oxford: Blackwell.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่), /เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สมภาร พรหมทา. (2539). มนุษย์กับการแสวงหาความรู้: ข้อเสนอจากพุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติและบทบาทของความรู้. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 3(2), 5-28.

Hernon, P. (1995). Disinformation and misinformation through the Internet: Findings of an exploratory study. *Government Information Quarterly*, 12(2), 133-139.

(5) หนังสือแปล

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่องที่แปล/[ชื่อต้นฉบับ]/(ชื่อผู้แปล, ผู้แปล)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บาร์กเกอร์, อาร์. บี. (2552). *ศพคนดัง* [High profile] (อิสริยา ชมภูผล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: นกฮูก พับลิชชิง.

บริกแฮม, อี. เอฟ., และฮุสตัน, เจ. เอฟ. (2544). *การจัดการการเงิน* [Fundamentals of financial management] (เริงรัก จำปาเงิน, ผู้แปลและเรียบเรียง). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุ๊คเนท.

(6) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,/(เล่มที่อ้าง, น. เลขหน้าที่อ้าง)/สถานที่พิมพ์: /สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ไพฑูรย์ นามวิจิต. (2540). ช่าง ม้า วัว ควาย. ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน*, (น. 200-215). กรุงเทพฯ: เสริมสร้างความรู้.

Landesman, C. (1967). Consciousness. In *The Encyclopedia of Philosophy*, (Vol. 2, pp.191-195).

(7) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

อนเนก พูลทรัพย์. (10 สิงหาคม 2560). ปัญหาการเมืองไทย. *มติชน*, น. 10.

(8) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ (ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ./ชื่อมหาวิทยาลัย)

ตัวอย่าง:

อัญชลี ปิยปัญญางค์. (2547). *มโนทัศน์เรื่องเหตุการณ์อัศจรรย์ของเดวิด ฮูม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

(9) รายงานการวิจัย

รูปแบบ:

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิจัย./ (รายงานวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). *สถานภาพการประยุกต์ใช้ ICT เพื่อการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

(10) เอกสารการประชุมทางวิชาการ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ(บรรณาธิการ หรือ Ed. หรือ Eds.)/ชื่อการประชุม/(เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

นันทน์ เขียวขำ และธิดาทิพย์ ปานโรจน์. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวดัชนีราคาหลักทรัพย์ กลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ม.อ. ตรัง วิจัย ประจำปี 2561 สาขาวิชาการบัญชี/การเงิน “วิจัยก้าวใหม่ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”* (น. 59-68). ตรัง: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง.

Soutar, G., & Mazzarol, T. W. (1995). Gaining competitive advantage in education services exports: Forward integration and strategic alliances in a maturing market. In G. Tower (Ed.), *Proceeding of the Academy of International Business Southeast Asia Regional Conference, Asia Pacific International Business: Regional integration and global competitiveness* (pp. 85-110). Perth: Murdoch University.

(11) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปี)./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง :

พระมหาสันต์ ญาณเมธี, ดร.. (2558). เจ้าอาวาส วัดศรีศาสดา. สัมภาษณ์. 5 มีนาคม.

(12) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./สืบค้น วันที่ เดือน ปี./จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

หลวงพ่อบุญธรรม ปาโมชโช. (2562). *มัจฉาทิฎฐิ*. สืบค้น 4 สิงหาคม 2563. จาก

<https://www.dhamma.com/download/micchaditthi>.

Doyle, M. W.. (2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*.

Retrieved 2 September 2013. from

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html.

แบบขอส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

ข้าพเจ้า (ชื่อ – นามสกุล)
ขอส่งบทความเรื่อง (ชื่อภาษาไทย).....

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ).....

เป็นบทความประเภท () บทความวิชาการ () บทความวิจัย () บทวิจารณ์หนังสือ
โดยมีผู้ร่วมเขียนดังนี้

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ เรื่อง

ระดับการศึกษา

สถาบัน

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความที่ข้าพเจ้าส่งมาพิจารณาตีพิมพ์ ไม่ได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาจากวารสารอื่น และเป็นผลงานที่ไม่ผิดจริยธรรมทางวิชาการ หากมีความผิดพลาดข้าพเจ้าขอถอนการตีพิมพ์โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ

ลงชื่อ.....ผู้เขียนบทความ

(.....)

...../...../.....